

Meksikalı Diplomat Salvador Pardo Bolland'ın Raporlarında Demokrat Parti'nin İlk İktidar Yılları (1950-1953)

Ayşe YARAR

Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Tarih Bölümü, Isparta

E-Mail: ayseyarar@sdu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-0252-9528

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 03.02.2025 Kabul Tarihi / Accepted: 01.08.2025

ÖZ

YARAR, Ayşe, **Meksikalı Diplomat Salvador Pardo Bolland'ın Raporlarında Demokrat Parti'nin İlk İktidar Yılları (1950-1953)**, CTAD, Yıl 21, Sayı 43 (Güz 2025), s. 1313-1347.

Bu çalışma, Meksikalı diplomat Salvador Pardo Bolland'ın 1951-1953 yılları arasında Türkiye'de görev yaptığı sırada kaleme aldığı diplomatik raporlara dayanmaktadır. Türkiye'ye Geçici Maslahatgüzar olarak atanan Bolland, Demokrat Parti'nin (DP) ilk iktidar yıllarını hem iç hem de dış politika açısından değerlendirmiştir. Bolland'ın raporları, Türkiye'de iktisadi ve siyasi alanda uygulanan politikalara yönelik çeşitli analiz ve eleştirileri içermektedir. DP'nin özellikle yabancı yatırımı teşvik eden politikalarına dair eleştiriler sunan Bolland, bu yaklaşımların uzun vadede ekonomik bağımsızlık açısından risk taşıdığına dikkat çekmiştir. Bolland, Türkiye'nin dış politikasını Batı'ya yönelmiş bir çizgide değerlendirirken, dış politika kararlarının ABD'nin etkisiyle şekillendiğini vurgulamıştır. NATO'ya katılım ve Kore Savaşı'na asker gönderme gibi adımları, Türkiye'nin Batı blokuna entegrasyon çabalarının

göstergesi olarak yorumlamıştır. Bolland'ın raporları, Türkiye'nin ABD etkisindeki dış politikasını eleştirel bir perspektiften ele alırken, bu durumun Türkiye için muhtemel sonuçlarına dair çıkarımlar getirmektedir. Sonuç olarak, Meksikalı diplomat Salvador Pardo Bolland'ın raporları, 1950'lerin başlarındaki Türkiye'nin siyasal manzarasına dair, yabancı bir gözlemcinin bakış açısıyla önemli tespitler ve analizler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: ABD, Batı Bloku, Demokrat Parti, Diplomatik Rapor, Salvador Pardo Bolland.

ABSTRACT

YARAR, Ayşe, **The Early Years of the Democrat Party's Rule (1950-1953) in the Reports of Mexican Diplomat Salvador Pardo Bolland**, CTAD, Year 21, Issue 43 (Fall 2025), pp. 1313-1347.

This study is based on the diplomatic reports written by Mexican diplomat Salvador Pardo Bolland during his mission in Türkiye between 1951 and 1953. Appointed as the Diplomatic Agent to Türkiye, Bolland evaluated the early years of the Democrat Party's (DP) rule in terms of both domestic and foreign policy. Bolland's reports include various analyses and critiques of the economic and political policies implemented in Türkiye. Offering criticisms particularly of the DP's policies encouraging foreign investment, Bolland emphasized that these approaches posed risks to economic independence. While assessing Türkiye's foreign policy as being aligned with the West, Bolland highlighted that foreign policy decisions were shaped under the influence of the United States. He interpreted steps such as joining NATO and sending troops to the Korean War as indicators of Türkiye's efforts to integrate into the Western bloc. Bolland's reports critically examine Türkiye's foreign policy under the influence of the U.S., while also providing inferences about the possible consequences of this situation for Türkiye. In conclusion, the reports of Mexican diplomat Salvador Pardo Bolland provide significant assessments and analyses of Türkiye's political landscape in the early 1950s from the lens of a foreign observer.

Keywords: USA, Western Bloc, Democrat Party, Diplomatic Report, Salvador Pardo Bolland.

Giriş

Meksika, Türkiye'ye ilk diplomatik temsilcisini Osmanlı İmparatorluğu döneminde göndermiştir. 10 Temmuz 1864 yılında orta elçi olarak atanan Pablo Martínez del Río'nun görev süresi 9 Kasım 1865 yılına kadar sürmüştür. Del Río'dan başka Osmanlı'ya orta elçi olarak atanan bir diğer isim de Leonardo Márquez Araujo'dur. Kendisi Aralık 1864 tarihinde atanmıştır; ancak görev

süresinin ne zaman sona erdiği resmî belgelerde belirtilmemiştir. Bu iki temsilci dışında Osmanlı döneminde görev yapmış başka bir Meksikalı diplomat bulunmamaktadır.¹

Cumhuriyet kurulduktan sonra Meksika ile Türkiye arasında Roma'da her iki ülkenin temsilcileri vasıtasıyla 1927 yılında bir dostluk antlaşması² imzalanmış ve böylece iki ülke arasında diplomatik ilişkiler başlatılmıştı. Meksika, Türkiye Cumhuriyeti'ne ilk diplomatik temsilcisini 16 Haziran 1933 yılında orta elçi düzeyinde atamıştır. Aynı temsilci, Portekiz'e de aynı düzeyde akredite olurken; aynı zamanda büyükelçi düzeyinde Madrid merkezde görev almıştır. Bundan sonra 1939 yılına kadar aynı şekilde farklı diplomatlar Madrid merkeze büyükelçi olarak atanırken Portekiz ve Türkiye temsilciliklerine de farklı düzeylerde akredite edilmişlerdir.³ 1939 yılında İspanya'da iç savaşın sona erip Franco'nun iktidarı ele geçirmesiyle Meksika hükûmeti, İspanya ile ilişkileri askıya almış ve Madrid'de akredite olan tüm diplomatik temsilcilerini geri çekmiştir.⁴ Bu aynı zamanda Türkiye'ye atanmış olan Meksikalı diplomatın da çekilmesi anlamına gelmiş ve bundan sonra Meksika'nın, Türkiye'ye diplomatik temsilci ataması 12 yıl sonra 1951 yılında gerçekleşebilmiştir. 1951 yılında Türkiye'ye orta elçi düzeyinde bir atama yapılırken, Salvador Pardo Bolland geçici maslahatgüzar olarak Türkiye'de görevlendirilmiştir.

Salvador Pardo Bolland'ın profesyonel hayatına değinmek gerekirse oldukça aktif bir kariyer gelişimi karşımıza çıkmaktadır. Bolland, 1930'lardan 1960'lara kadar Meksika Dışişleri Bakanlığı'nda çeşitli görevlerde bulunmuş; Guatemala, Dominik Cumhuriyeti, Haiti, Uruguay, İsveç, Türkiye, Kanada, Hindistan,

¹ Secretaría de Relaciones Exteriores (SRE), Dirección General del Acervo Histórico Diplomático, "Representantes Mexicanos Ante La República De Turquía", https://portales.sre.gob.mx/acervo/images/Embajadores-2024/sedes-2024/1_76-Turquia.pdf, Erişim Tarihi: 24.01.2025.

² 1927 tarihli Türkiye – Meksika Dostluk Anlaşması ile ilgili detaylı bilgi için bk. Ayşe Yazar, "Turkey-Mexico Friendship Agreement (May 25th, 1927): A Perspective From the Mexican Foreign Ministry Archives", *Eurasia-Latin America Strategic Engagement and Comparative Perspectives in Politics and Economics*, Ariel González Levaggi vd (ed.), Ministry of Science and Education, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, 2018, ss. 135-143.

³SRE-Acervo Histórico Diplomático, "Turquía",

<https://portales.sre.gob.mx/acervo/index.php/component/content/article?id=195> , Erişim Tarihi: 24.01.2025.

⁴ Meksika, Franco 1975 yılında öldükten sonra Madrid'e yeniden diplomatlarını atamıştır. Bu atama, İspanya'nın yeniden demokrasiye geçiş sürecinde 1977 yılında gerçekleşmiş ve bu yıldan itibaren Meksika ve İspanya arasında diplomatik ilişkiler 38 yıl sonra tekrar kurulmuştur. *Secretaría De Relaciones Exteriores (SRE)*, Manual De Organización De La Embajada de México En España, 07 de Noviembre de 2002, s. 3.

Bolivya ve Venezuela’da çeşitli düzeylerde diplomatik temsilcilik görevini yürütmüştür.⁵ Bu görevleri sırasında çeşitli onur ve nişanlarla ödüllendirilmiştir. 1935 yılında Haiti Cumhuriyeti Hükûmeti tarafından kendisine Şeref ve Liyakat Nişanı verilmiştir.⁶ 1944 yılında ise Dominik Cumhuriyeti, Bolland’ı Juan Pablo Duarte Liyakat Nişanı ile ödüllendirmiştir.⁷ Meksika Resmî Gazetesi’ne göre 1946 yılında Brezilya hükûmetince de Bolland’a bir nişan verilirken⁸ 1954 yılında da Etiyopya İmparatoru tarafından kendisine Etiyopya Yıldızı Nişanı takdim edilmiştir.⁹ Yine 1954’te İsveç Kraliyet Nişanı ile Lübnan Ulusal Sedir Nişanı’nı almıştır.¹⁰ Bolland’ın profesyonel hayatı bu açıdan oldukça parlak ve başarılarla dolu görünmektedir.¹¹ Türkiye’deki diplomatik görevi ise 10 Aralık 1951 tarihinde başlamış ve 3 Aralık 1953 tarihinde sona ermiştir.¹² Bolland, bu tarih aralığında Türkiye hakkında yazdığı detaylı raporlarla ülkesini bilgilendirmiştir. Bu makale, Meksika Diplomatik Arşivi’ndeki araştırma neticesinde elde edilen, Bolland’ın kaleme aldığı raporlara dayanmaktadır. Bolland’ın, iç ve dış politika olaylarına dair aktardığı bilgi ve yorumlar, Türkiye’nin 1950’lerin henüz başında Meksika gibi uzak bir coğrafyada nasıl algılandığı ile ilgili değerli bir perspektif sunmaktadır.

Meksikalı diplomatın, göreve başlayınca ilk kaleme aldığı rapor, -günü belirtilmemiş olmakla beraber- Eylül 1952 tarihliyen diğer raporları 15 Kasım

⁵SRE-Acervo Histórico Diplomático, “Embajadas Sedes”, <https://portales.sre.gob.mx/acervo/catalogos-electronicos/544>, Erişim Tarihi: 25.01.2025.

⁶ *Diario Oficial* (Meksika Resmî Gazetesi), Tomo XCIII (Cilt 93), No: 38, 26.12.1935, s. 907.

⁷ *Gaceta Oficial de República Dominicana* (Dominik Cumhuriyeti Resmî Gazetesi), No: 6164, Número de Decreto: 2219, 30.10.1944, s. 715.

⁸ *Diario Oficial*, Tomo CLIV (Cilt 154), No: 22, 26.01.1946, s. 2.

⁹ *Diario Oficial*, Tomo CCVII, (Cilt 207), No: 21, 25.11.1954, s. 1-2.

¹⁰ *Diario Oficial*, Tomo CCVII, (Cilt 207), No: 22, 26.11.1954, s. 3.

¹¹ Bolland, başarılarla dolu hariciye kariyerini hakkıyla sonlandıramamıştır. 1964 yılında New York’ta uyuşturucu kaçakçılığı operasyonu kapsamında yakalanarak 18 yıl hapis cezası ile 40.000 dolar para cezasına çarptırılmıştır. Bk. General CIA Records, “18-Year Term For Diplomat Caught Smuggling Heroin”, Document Number: CIA-RDP73-00475R000200220002-0, 23.07.1964. Bolland’ın bu tarz bir suçla gündeme gelmesi, Meksika’yı uluslararası arenada temsil etmiş bir diplomat için önemli bir itibar kaybıdır. Nitekim bu olaydan sonraki akıbetiyle ilgili hiçbir bilgiye ulaşılamamaktadır. Doğum tarihi (1901) ve ailesiyle ilgili detaylara erişilirken (bk. Salvador PARDO BOLLAND: genealogía por juang - Geneanet) tutuklanma olayı, sonrası veya ölüm tarihi gibi detayları içeren kamuya açık herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

¹²SRE-Acervo Histórico Diplomático, “Turquía”,

<https://portales.sre.gob.mx/acervo/index.php/component/content/article?id=195> , Erişim Tarihi: 24.01.2025.

1952 ve 17 Ekim 1953 tarihlidir. İlk raporunda, DP'nin iktidara geldiği 1950 yılından itibaren ne gibi politikalar izlendiğine dair bilgi vermiş ve her bir raporunda Türkiye'deki görevi boyunca tanık olduğu iç ve dış politika olaylarını aktarmıştır. Dolayısıyla bu raporlar, DP'nin ilk iktidar yıllarını kapsamaktadır. Bolland'ın notlarından hareketle, bu makalenin amacı Türk siyasal hayatında önemli bir geçiş dönemi olan DP'nin ilk iktidar yıllarını yabancı bir diplomatın bakışıyla analiz etmek ve anlamaktır.

Meksikalı diplomata ait raporlar incelenirken içerik çözümlemesi yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem sayesinde belgeler yalnızca tarihsel bilgi sunmak için değil, aynı zamanda Türkiye'nin siyasal yaşamındaki kritik bir döneme ilişkin uluslararası algıların ve yabancı temsilciler nezdindeki yansımaların analiz edilmesi amacıyla değerlendirilmiştir. Belgelerde yer alan ifadeler analiz edilerek, Bolland'ın Türkiye'deki siyasal gelişmelere ve DP iktidarına yönelik algısı anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla bu makalede, Bolland'ın raporları hem tarihsel bir kaynak hem de Türkiye'nin yakın tarihini anlamada bir araç olarak ele alınmış ve Meksika'nın ilgili dönemdeki Türkiye ile ilgili diplomatik bakış açısı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Salvador Pardo Bolland'ın Raporlarında DP'nin İç Politika Uygulamaları

Meksikalı diplomat Salvador Pardo Bolland Türkiye ile ilgili ilk raporunda, analizlerine 1950 itibarıyla DP'nin programının CHP'nin izlediği programdan çok az farklı olduğunu ifade ederek başlamıştır. İki parti arasındaki farklılığın devletçilik ilkesi üzerinden söz konusu olduğunu; yani devletin ulusal ekonomiye müdahalesi konusunda bir politika farklılığı bulunduğunu vurgulamıştır. Bu farklılığın, DP'nin özel sektörün teşvik edilmesini savunması ve bu yolla yabancı sermaye yatırımlarını ülkeye çekmeyi hedeflemesinde somutlaştığını belirtmiştir. Bu politika doğrultusunda da *Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu*'nun meclisten geçirildiğini raporuna eklemiştir.¹³ Nitekim bu yasanın Resmî Gazete'de 9 Ağustos 1951'de yayınlanmasıyla, yerli özel sermayeye açık olan yatırım sahaları, yabancı sermayeye de açılmıştır.¹⁴ Bolland, bu yasanın bir sonucu olarak çoğunluğu ABD'den olmak üzere büyük boyutta sermayenin Türkiye'ye girdiğini; başta tekstil olmak üzere madencilik, petrol arama, konserve hazırlama vb. pek çok sektöre yatırım yapıldığını, yabancı yatırımcı destekli olsa da bu sektörlerin Türk gibi görüldüğünü yani

¹³ *Archivo Diplomático en la Secretaría de Relaciones Exteriores (ADSRE)*, "Información Sobre Turquía", Num.: III/510 (496-0) "52" /4050-S, Turquía, 1952.

¹⁴ Zafer Aktaş, "Türkiye'de Yabancı Sermayenin Teşvik Edilmesinde ABD Etkisi (1945-1955)", *Aşya Studies Akademik Sosyal Araştırmalar*, Yıl 2023, Cilt 7, Sayı 23, s. 59.

Türk şirketler olarak listelendiğini öne sürmüştür. Bu sermaye yatırımlarının bir yönden kuşkusuz faydalı olduğunu dile getiren Bolland, böylece yeni iş kaynaklarının yaratılabileceğini, halkın yaşam standardının artırılabilceğini ve devlete kâr sağlanacağını belirtmiştir. Ancak Bolland'a göre bu konunun riskli bir yanı vardır ki o da ülkenin ekonomik bağımsızlığını tehlikeye atma ihtimalidir.¹⁵

Bolland, DP iktidarının 1950 yılı itibarıyla ekonomi yönetiminden başka siyasal alandaki uygulamalarına da değinmiştir. DP'li yöneticilerin, dinî alanda daha fazla özgürlüğe izin verdiğini yazdığı raporunda Temmuz 1950'de minarelerden Arapça ezan okunmasıyla 27 yıldır uygulanan Arapça ezan yasağının kaldırıldığına ve radyoda dinî programların yapılmasına müsaade edildiğine yer vermiştir. Aynı zamanda Kuran-ı Kerim öğretiminde ve yeni cami inşaatlarında Arap alfabesine bir kez daha izin verildiği şeklinde bir ifadeyi de raporuna eklemiştir.¹⁶

CHP'nin iktidarda olduğu dönemde ibadet ile ilgili alanlarda Arapça yerine Türkçe kullanılmasına dair bir düzenleme getirilmiş olması ve hatta ezanın Arapça okunmasının yasaklanması, İkinci Meşrutiyet'te varlık bulmuş ve Cumhuriyetle beraber tek geçer yol kabul edilmiş Türkçülük fıkrı ile doğrudan ilgiliydi. Ulus devletin inşasında dilde sadeliğe gidilmesi konusuyla bağlantılı olan bu yasak paralelinde dua ve hutbelerin de ana dilde yapılması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla ezanın Türkçeleştirilmesi hususu sadece dinsel bir mesele değil aynı zamanda bir ulusun kendi dilini kullanma meselesiydi.¹⁷ Öte yandan devletin laik kimliği de uluslaşmayı gerektirdiğinden yani laiklik ile milliyetçilik Cumhuriyetin harcını oluşturan başlıca iki unsur olduğundan ilgili dönemde Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki Türkiye'de Arapçanın her alanda terk edilmesi zaten kurulmakta olan yeni düzenin doğası gereğiydi. Radikal olarak kabul edilebilecek bir takım terk edişler ya da dönüşümler - ezanın Türkçeleştirilmesi gibi - toplumda kimi zaman olduğu gibi kabul görmemekteydi. Devrimci süreçlerin getirisi sadece Türkiye'de değil, özellikle tüm geleneksel toplumlarda sancılı bir süreçtir. Yeni yapının toplumsal alanda yerleşmesi evrimsel bir dönüşümü de gerektirdiğinden bunun zamana yayılmasını kabul etmek gerekmektedir. Ancak popülist siyasetçilerin, halktan destek almak için bu tarz sosyal konuları bir propaganda malzemesi olarak

¹⁵ ADSRE, "Informacion Sobre Turquia", 1952.

¹⁶ Aynı yer.

¹⁷ Zakir Aşvar & Ayşe Elif Emre Kaya, "Arapça Ezan Yasağı ve Kaldırılması", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Yıl 2017 Cilt: 33 Sayı: 95, s.131-132.

siyasetin bir parçası haline getirdiği görülmektedir.¹⁸ Türkiye örneğinde de Arapça ezan yasağının kaldırılmasından başka din-siyaset ilişkisi çerçevesinde popülist politikalarla¹⁹ DP tarafından başvurulduğu gözlemlenmiştir. DP'nin bu tür politikalarının ilk sonuçlarından birisi bazı dinî çevrelerin Atatürk'ün manevi şahsına yönelik olumsuz hareketleri olmuştur. Bunlardan öne çıkanlardan birisi Tıcani tarikatı²⁰ üyelerinin Atatürk büst ve heykellerine saldırımları ve bunları parçalama girişiminde bulunmalarıdır.²¹ Bolland da raporunda bu konuya değinmiş ve ülkede, gizli bir şekilde faaliyet içinde olan halifelğin yeniden tesis edilmesini arzulayan din fanatiklerinden oluşan bir grubun bulunduğu altını çizmiştir. Bolland'a göre bu grubun faaliyetleri, ülkenin çeşitli yerlerindeki Atatürk heykellerini yıkmak ve çeşitli küçük terör eylemleri yürütmekle sınırlıdır. Bolland, bu grupların eylemlerini dikkate almaya pek değmeyeceğini de vurgulamıştır.²² Bolland'ın bu konuda ifade etmeye çalıştığı şey din fanatiklerinin Cumhuriyet için tehlike oluşturamayacakları; marjinal düzeyde kalacaklarından dikkate alınmamaları gerektiğidir. Fakat Meksikalı diplomatın göz ardı ettiği mevzu ise Türkiye'nin iç dinamikleridir. Nitekim herhangi bir siyasal desteği arkasına alan ya da siyasallaşan Tıcani tarikatı gibi fanatik unsurların gizli ya da açık örgütlenmeleriyle uzun vadede sosyal dokuda büyük tahribat yaratmaları, ihtimal dâhilinde olagelmıştır.

Bolland, CHP'nin, DP iktidara geldikten sonra nasıl bir tutum sergilediğini ve DP iktidarının yabancı sermaye ve dinsel konulardaki politikalarına, İnönü'nün verdiği tepkiyi şu sözlerle aktarmıştır:²³

“Demokrat Parti'nin 1946'daki yenilgisinden sonra yaptığı gibi Halk Partisi ve onun tarafından oluşturulan muhalefet, en büyük faaliyetini, bir

¹⁸ Bu konuda daha detaylı bilgi için başvurulabilecek bir kaynak: Cas Mudde & Cristóbal Rovira Kaltwasser, *Popülizm: Kısa Bir Giriş*, Çev. S. Erdem Türközü, Nika Yayınevi, Ankara, 2019.

¹⁹ DP ve popülist politikaları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. İlkey Sunar, “Demokrat Parti ve Popülizm”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 8, Editör: Murat Belge, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 2076-2086.

²⁰ Tıcani tarikatının Türkiye'ye girişi ve faaliyetleri hakkında detaylı bilgi için bk. Tarık Zafer Tunaya, *İslamcılık Cereyanı -I*, Yenigün Haber Ajansı, 1998, ss. 44-46 ve s. 57.

²¹ Sezen Karabulut, “Din-Siyaset İlişkisi Temelinde Türk Siyaseti: Demokrat Parti (DP) Dönemi Din-Siyaset İlişkisi (Uygulamalar, Söylemler, Muhalefet, 1950-1960)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2019, Cilt: 19, Sayı: 38, s. 234; DP, Tıcani tarikatının eylemlerinin ardından yazılı basında ve CHP'liler tarafından gösterilen refleksler ve eleştiriler üzerine 25 Temmuz 1951'de Atatürk'ü Koruma Kanunu'nu çıkararak bu konuda önlem aldı. Kanun metni için bk. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc033/kanuntbmmc033/kanuntbmmc03305816.pdf

²² ADSRE, “Informacion Sobre Turquia”, 1952.

²³ ADSRE, “Informacion Sobre Turquia”, 1952.

sonraki seçimlere hazırlanmak üzere projelendirmiş ve seçimlerde zafer kazanmak için yoğun bir şekilde çalışmaya başlamıştı. Eski Cumhurbaşkanı İnönü, muhalefetin ve Halk Partisi'nin lideri olarak mevcut yönetime yönelik eleştirileri, hükûmetin, yabancı sermaye yatırımlarına izin vermek ve teşvik etmek için aldığı tedbirler ile daha fazla gösterilen dini hoşgörü ve tavizler üzerinden yapmaktadır.”

DP, iktidara geldikten sonra CHP'nin muhalefet partisi olarak bundan sonra izleyeceği politikanın, rejimi ve devrimleri korumaya dayanacağı söylenebilir. Uyar'ın deyimiyle *kurtuluşçu ve kurucu* bir siyasi parti olarak doğan CHP, DP iktidarının icraatlarını bu yönde takip edecek;²⁴ bir anlamda rejimin ve devrimlerin bekçiliğini üstlenecekti. Bu noktada iktidar partisi DP'nin, muhalefet partisi CHP'ye yönelik tutumu ise CHP'yi etkisizleştirmek ya da tasfiye etmek üzerinedir.²⁵ Esasında DP iktidara geldikten sonra, muhalefete karşı tahammül göstermekte zorlanmaktaydı ve bu durum muhalefet üzerinde baskı oluşturmuştu. Nitekim DP'nin, ABD'ye yönelik dış politikasında 'aşırı uyducu' bir politika izlemesini eleştiren CHP, Batı bloku ekseninde konumlanma hususunda aynı fikirde olmakla birlikte, daha kontrollü bir bloklaşma siyasetine taraftardı. Yabancılar çok fazla ayrıcalık verildiğini ve bunun ülke çıkarlarıyla uyuşmadığını öne süren CHP'ye, iktidardaki DP'nin yanıtı ise CHP'nin üzerindeki taşınmazların hazineye devredilmesi olmuştu.²⁶ *Resmî Daire ve müesseselerin siyasi partilere bedelsiz mal devredemeyeceklerine ve bu daire ve müesseselerle münfesiher derneklere ait olup siyasi partilere terkedilmiş olan gayrimenkul mallarla bu partiler tarafından genel menfaatler için yaptırılmış olan binaların sahiplerine ve Hazineye iadesine dair Kanun*²⁷ 11 Ağustos 1951 tarihinde yürürlüğe girmişti. Kanunun uygulanmasıyla kamusal alanlarda ve Halkevlerine ait binalarda bulunan şubelerini ya da temsilciliklerini boşaltmak zorunda kalan CHP, böylece parti mal varlığının beşte dördünü kaybetmişti.²⁸ Tüm bu gelişmeler 1950

²⁴ Hakkı Uyar, *Demokrat Parti İktidarında CHP 1950-1960*, Doğan Kitap, İstanbul, 2017, s. 28.

²⁵ Uyar, iktidara geldikten sonra DP'nin, İnönü ile CHP birlikteliğini parçalamayı ve İnönü'yü siyasal yaşamın dışına itmeyi hedeflediğini belirtmiştir. Uyar, *age*, s. 31.

²⁶ Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2003, s.97-98. DP'nin, CHP üzerindeki taşınmazların hazineye devredilmesinin esas bakımından haksız olmadığını söyleyen Eroğul'a göre *tek parti döneminin sonucu olarak bir partinin elinde yığılan emlakın tasfiyesi tabii idi. Ancak Demokratlar bunu, geniş ölçüde, muhalefeti vurmak, onu zayıf düşürmek için yaptılar. Bu bakımdan, doğru bir davayı yanlış bir usulle baltettiler*. Eroğul, *age*, s. 98.

²⁷ İlgili kanun metni için bk.

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc033/kanuntbmmc033/kanuntbmmc03305830.pdf

²⁸ Fevzi Çakmak, "Halkevlerinin Kapatılması ve Cumhuriyet Halk Partisi Mallarına El Konulması", *History Studies*, Cilt 7, Sayı 3, Yıl 2015, s. 9-10.

yılında çok partili hayata geçen Türkiye’de iktidar-muhalefet çatışmasının alevlenmesi anlamına gelmekteydi.

Türkiye’de iktidar-muhalefet ilişkilerinin gergin bir şekilde devam ettiği sırada Meksikalı diplomat, Kasım 1952 tarihinde başka bir rapor kaleme almıştı. Raporunu, Meksika Dışişleri Bakanlığı’na gönderirken, bu raporun kesinlikle gizli nitelikte olduğundan söz ederek, Türkiye’deki posta hizmetini kullanmak istemediğini belirtmiştir. Ülkede özellikle resmi yazışmalar için gayri resmi sansür bulunduğunu iddia etmiştir. Beyrut’a gitmek için aldığı izinden faydalanarak raporu oradan göndereceğini eklemiştir.²⁹ Bolland’ın, 1952’nin sonlarına doğru yazdığı raporun güvenli bir şekilde Türkiye’den ülkesine iletemeyeceğini düşünmesi ilginçtir. 1950’lerin henüz başlarında Türkiye’de demokrasi açısından sıkıntı yaratan başlıca konu DP’nin muhalefete yönelik çoğunlukçu siyaset anlayışı olmakla beraber resmî yazışmalar ile ilgili sansür bulunması ihtimalinin, anti-komünist politikalarla bağlantılı olduğu söylenebilir. Demokrasi anlayışı açısından DP’nin, seçimden galip çıkmış bir iktidar partisi olmayı çoğunlukçu bir anlayışla benimsediği görülmektedir. Bunun anlamı ise muhalefeti neredeyse yok sayan yaklaşımları millet iradesi adı altında meşrulaştırmasıdır.³⁰ DP, iktidara gelir gelmez böyle bir tutum sergilemesi sonucunda başlangıçta kendisini destekleyen aydın sınıfının güvenini ve desteğini kaybetmiştir. Bununla beraber Ahmad’ın ifadesiyle İnönü ve partisi CHP, 1952’nin ortalarına gelindiğinde, DP’nin bu çoğunlukçu ve dolayısıyla otoriter politikaları yüzünden tekrar destek ve popülarite kazanmaya başlamıştı.³¹ Anti-komünizm politikaları bağlamında da CHP iktidarında yürütülen sol düşünceye yönelik baskıların DP döneminde artarak sürdürüldüğü görülmektedir. Türkiye’nin Soğuk Savaş koşullarından dolayı konumlandığı blok çerçevesinde benimsenen politikalar sonucunda ülkede anti-komünist ve anti-Sovyet akımları güçlenmiş ve 1951-52’de sola yönelik tutuklamalar başlamıştı.³² Çavdar, bu tutuklamaları Cumhuriyet tarihinin en geniş kapsamlı anti-komünist kampanyası olarak değerlendirmiş³³ ve bu tutuklamalarla başlayan mahkeme

²⁹ Archivo Diplomático en la Secretaría de Relaciones Exteriores (ADRE), “Informe Político Social Sobre Turquía”, Num.: 606 Exp.: 496.0/510/R/52., 15.11.1952.

³⁰ Feroz Ahmad, Türkiye’de çok partili siyasal hayatı anlattığı eserinde bu durumu *DP’liler Otokratikleşiyor* başlığı altında açıklamıştır. Çoğunluk partisi olarak halktan aldığı yetkiyi kullanma görüşünden hareketle “DP’lilerin, bütün devlet kurumlarını tekelleştirme ve kendi amaçları doğrultusunda kullanma hakkına sahip oldukları” fikrine kapıldıklarını aktaran Ahmad’ın detaylı analizleri için bk. Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayın, İstanbul, 1996, ss. 67-72.

³¹ Ahmad, *age.* s. 68-69.

³² Tefik Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1950’den Günümüze*, İmge Kitabevi, Ankara, 2008, s. 35.

³³ Çavdar, *age.* s. 37.

süreci boyunca Türkiye’de tam bir McCarthy havası estirildiğini ifade etmiştir.³⁴ Dolayısıyla böyle bir siyasi atmosferin hâkim olduğu anda ülkede - Meksikalı diplomatın bahsettiği tarzda - gayriresmî bir sansür uygulamasının bulunması ihtimali oldukça yüksektir.

Gizli nitelikte olduğu belirtilen Meksikalı diplomatın raporu, iç politika başlığı altında Cumhurbaşkanlığı söylevi ile başlamaktadır. TBMM’nin dokuzuncu döneminin (4. yasama yılının) üçüncü toplantıyı açış söylevinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın yaptığı konuşma, raporda detaylıca analiz edilmiştir. Bolland, bu konuşmada, iç ekonomik sorunlar ile halk sağlığı için uygulanan politikalar üzerinde durulduğunu belirtmiştir. Bolland’a göre Cumhurbaşkanı Bayar, ülkede mevcut sağlık düzeninin mükemmel durumda olduğunu düşünmekteydi;³⁵ Bayar’ın halk sağlığı ile ilgili sözlerinden böyle bir çıkarım yapılacağını ifade eden Bolland, sağlık konusuyla ilgili ülkedeki verilerin aslında Bayar’ın çizdiği olumlu tabloyu yansıtmadığını vurgulamıştır. Bolland’ın sözleriyle, *Bayar kurulacak hastaneleri, halihazırda faaliyette olan bazı dispanserleri, sıtma, trahom, kuduz ve tüberküloza karşı yürütülen kampanyayı sıraladı, ancak vatandaşların çoğunluğunun ekonomik durumunun vasat bir sağlık ve hijyen durumuna bile ulaşmalarını imkânsız kıldığını söylemedi*.³⁶ Bolland’ın raporuna yazdığı verilere göre:³⁷

“Şu ana kadar Türkiye’deki sağlık koşulları istenilen düzeyde değil. Bu bakımdan Türkiye’de 21.000.000 kişinin yaşadığını söylemek gerekir. Toplam nüfusun sadece 3.200.000’i şehirlerde yaşıyor. Şu ana kadar ülkede 2.000.000 kayıtlı işsiz var. Türk gazeteleri bile halk sağlığının korkunç durumu hakkında rahatsız edici bilgiler veriyor. İnsanlar hijyeni, tıbbi ve her türlü uygar ve modern yaşam sistemini göz ardı ederek güvencesiz koşullarda yaşıyor. Tüberkülozla Mücadele Derneği Başkanı kısa bir süre önce 1000 ölümden 213’ünün tüberkülozdan kaynaklandığını açıklamıştı. Sağlık Bakanı, nüfusun yüzde 60’ının bu hastalığa yakalandığını ve bu hastalığın bir yılda 100 bine yakın insanın ölümüne sebep olduğunu söyledi. 1950’de, o yıl kaydedilen 500.000 ölümün %60’ından fazlası yetersiz beslenme ve açlıktan kaynaklandı. Trahom vakası 1950’de 300.000’den fazlaydı ve bugüne kadar (1952 Kasım) 500.000’i aştı. Ancak, şu anda ele aldığımız raporda, Cumhurbaşkanının çizdiği gurur verici tabloya göre Türkiye’de sadece 7.000 doktor, 3.000 eczacı ve 1.600 ebe var. Toplam 11.600 olan sağlık

³⁴ Çavdar, *age*. s. 39.

³⁵ Meksikalı diplomatın bahsettiği konuşmada geçen Bayar’ın halk sağlığı ile ilgili sözlerine ulaşmak için bk.: TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, Toplantı 3, Cilt 17, 1 Kasım 1952, ss. 6-7.

³⁶ Archivo Diplomático en la Secretaría de Relaciones Exteriores (ADSRE), “Política Interior”, Num.: 606 Exp.: 496.0/510/R/52., 15.11.1952.

³⁷ ADSRE, “Política Interior”, 15.11.1952.

çalışanlarının ise sadece 479'u kırsalda hizmet veriyor. Bu veriler yıllık ölümlerin 1/3'ünün bebek ölümleri olmasını da açıklamaktadır.”

Bolland, Bayar'ın konuşmasını analiz etmeye devam ederek ülkenin kültürel yaşamına da değindiğini söylemiştir. Bu konuşmada Bayar, 1951 yılında kırsal kesimde okul yapımı için 8.800.000 Türk lirası tahsis edildiğini ve 1952 yılında bu miktarın 10 milyon Türk lirasına çıkarıldığını belirtmiştir. Bu meblağlarla 1951 ve 1952 yıllarında kırsal kesimde, yani köylerde sırasıyla 570 ve 568 okul inşa edilmiştir. Bolland'a göre Türkiye'nin toplam nüfusuna oranla okul nüfusu (eğitim almakta olanlar) dikkate alınırsa bu miktarların yeterli olmadığı görülecektir; nitekim Türkiye eğitilmiş nüfus açısından hala çok geridir ve bütçenin üçte biri savaş giderlerine harcandığından, halk eğitimi için daha fazla para ayırmak mümkün görünmemektedir.³⁸ Dolayısıyla Bolland, Bayar'ın eğitim konusunda aktardıklarını bir başarı hikâyesi olarak değerlendirmemektedir.

Bayar'ın konuşmasında tarımsal üretim ile ilgili geçen kısımlara da değinen Bolland, Cumhurbaşkanı'nın, bu alanda ülkenin durumunu oldukça iyi gördüğünü ancak Türkiye'ye yapılan Amerikan yardımının neredeyse tamamen ülkenin askerileştirilmesine ve stratejik teçhizatına harcandığını; 1951 yılına kadar tahsis edilen 500 milyon doların sadece 25 milyon dolarının tarım aletleri için kullanıldığını belirtmiştir. Bolland'a göre yetersiz olan bu tarımsal yardım küçük toprak sahipleri arasında dağıtılsaydı sonuç daha az kötü olurdu, ancak – Bolland'ın deyişiyle – “*gerçek şu ki, bu yardımdan yalnızca büyük toprak sahipleri yani 'feodal' olanlar yararlandı.*” 1952 yılının sonlarına gelindiğinde Türk ekonomisinin durumunu Meksikalı diplomat şu sözlerle anlatmıştır:³⁹

“Birçok çiftçinin topraklarına, daha iyi ekipmanlara sahip bu toprak sahipleri tarafından el konuldu. Türkiye'nin Marshall Planı'na girişi ülke tarımı açısından ölümcül sonuçlar doğurdu. Köylülerin dörtte üçünün toprak sahibi olmadığı veya sahip oldukları toprakların kendilerini ve ailelerini geçindirmeye yetmediği kasabalarda halihazırda var olan sefalet daha da arttı. Kırsal işçiler ve küçük toprak sahipleri, büyük toprak sahiplerinin ve tefecilerin insafına kalmıştır. Nitekim Marshall Planı'nın şartları, Türkiye ile ABD arasındaki ticarete gümrük engellerinin fiilen kaldırılmasını, yani gümrük vergilerinde %75'lik bir indirim öngörüyordu. Sonuç, Türk pazarının Amerikan mallarıyla dolup taşması ve ulusal ticaretin daha da kötüleşecek noktaya gelmesi oldu. Türk ihracatının önemli kalemlerinden biri olan tütün, Amerikan tröstlerinin Avrupa'da, Orta Doğu ve Yakın Doğu'da Türk tütün pazarını kapatması, Türkiye'deki ekim alanlarını azaltması ve üretimlerini çok düşük fiyatlarla Amerikan tröstlerine

³⁸ ADSRE, “Política Interior”, 15.11.1952.

³⁹ Aynı yer.

satmaya zorlamasıyla fiilen minimuma indirildi. Bu Türkiye'deki tütün üreticileri için iflastır. Tarımsal üretim çok azaldı. Ekilebilir arazinin sadece %50'si ekilmektedir ve bu durum ABD'nin 1951 yılında Türkiye'yi 200.000 ton tahıl ihraç etmeye zorlamasına engel olmamıştır.”

Bolland'a göre Cumhurbaşkanı'nın konuşmasında aktardığı veriler açık ve net değildir. Bayar'ın söylediklerinin sadece 'cahilleri' kandırmak için olduğunu ileri süren Bolland, Türkiye'nin istatistiklerinden ve her türlü ürünün, özellikle de tarım ürünlerinin fiyatlarındaki sürekli artıştan, Bayar'ın söylemlerinin gerçekte uyuşmadığının açık olduğunu vurgulamıştır. “Eğer ihraç edilecekse ve ihraç ürünlerine çok az para ödenecekse, bu kadar çok ürün elde etmenin ne anlamı var” diye soran Bolland, Bayar'ın ifadelerinin tarımda yeterli ürün üretildiğini varsaydığını; oysa üretimin yetersizliğinin zaten ortada olduğunu söyleyerek raporuna şu yorumu da eklemiştir: “Cumhurbaşkanı, toprakların dağıtılmasından da bahsediyor. Aslında birçoğu dağıtılmıştı ama sormakta fayda var. Çiftçilere yeterli ve modern üretim araçları sağlandı mı? Bu toprak dağıtımı mevzusu sadece söylemde rejim için bir siyasi prestij meselesidir; dolayısıyla halkı kandırmaktır.”⁴⁰

Bayar'ın konuşmasının iletişim ve bayındırlık işleri⁴¹ ile ilgili kısmına dair de yorumlar yapan Bolland, Cumhurbaşkanı'nın ülkede yapılan karayollarına dikkat çektiğini; gerçekten de Türkiye'de önemli oranda yol inşa edildiğini, ancak bu yolların ülkenin tarım, ticaret ve sanayisinin yararına değil; başta ABD olmak üzere Batılı müttefiklerin hareket alanı için yani onların, Türk topraklarını kullanmalarını sağlamak amacıyla yapıldığını iddia etmiştir. Bolland'a göre bu yollar büyük stratejik öneme sahiptir ve neredeyse hiçbir ticari kullanım fonksiyonu yoktur.⁴²

Cumhurbaşkanı Bayar, ilgili konuşmasında madencilik işletmeleri alanında da birtakım veriler vererek açıklama yapmıştır. Türkiye'de yeraltı kaynaklarından daha geniş ölçekte faydalanmayı teşvik etmek amacıyla alınan önlemlerin olumlu sonuçlandığını; özel sektörün madencilığe olan ilgisinin giderek arttığını ve o dönem itibarıyla verilmiş olan arama ruhsatlarının sayısının iki bine ulaştığını, ayrıca 280 işletme başvurusu ve 178 imtiyaz talebinin de onaylandığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra, 17 bin arama ruhsatı, 125 işletme ve 320 imtiyaz başvurusunun da inceleme aşamasında olduğunu söylemiştir.⁴³ Bolland bu

⁴⁰ Aynı yer.

⁴¹ DP dönemi bayındırlık politikaları hakkında detaylı bilgi için bk. Ömer Mete, *Demokrat Parti Dönemi Bayındırlık Politikaları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2023; Mehmet Evsile, “Demokrat Parti Döneminde Bayındırlık Faaliyetleri”, *History Studies*, Cilt 13, Sayı 1, Şubat 2021, ss.241-263.

⁴² ADSRE, “Politica Interior”, 15.11.1952.

⁴³ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, Toplantı 3, Cilt 17, 1 Kasım 1952, s. 12.

konuya da eleştirel yaklaşmıştır. İki bine ulaşan arama ruhsatı ile onaylanan 178 imtiyaz talebinin *Chase National Bank, General Electric, Socony Vacuum Co, Dillon, Read & Co.* kuruluşlarına ve diğer Amerikan tröstleri ile bankalarına verildiğini; aslında, bu tröstlerin, Türkiye'deki petrol, metalürji, çimento, kimya sanayi gibi maden çıkarma endüstrisinin kilit noktalarını ele geçirdiğini ifade etmiştir. DP'nin 1951 yılı Ağustos ayında, çıkarmış olduğu *Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu*'nun pratikte ülkenin zenginliklerini ABD'ye teslim ettiğini ve bu kanun doğrultusunda Türkiye'ye yapılan yabancı sermaye yatırımlarının vergiden muaf tutulduğunu ve ayrıca Türkiye'ye nakit olarak getirilen yabancı sermayenin giriş tarihinden itibaren 3 ila 5 yıl içinde faizleriyle birlikte yurt dışına çıkarılabileceğini aktarmıştır.⁴⁴ Bolland'a göre Türk ve Amerikan basınında yayınlanan propaganda niteliğindeki haberlerde bu düzenlemelerin Türkiye'nin sanayileşmesi için yapıldığı anlatılıyordu ancak tüm bu girişimlerin amacı hem askerî yardım bütçesiyle ülkeyi olası bir savaşa hazırlamak hem de Türkiye'nin kendi kendine yetmesini engellemek ve ülkenin dinamik güçlerini kontrol ederek Amerikalı işadamlarına büyük kârlar sağlamaktır.⁴⁵

Bayar'ın yaptığı konuşmada, ülkenin sanayileşmesi konusunda gururlandırıcı rakamlar verdiğini söyleyen Bolland, şeker fabrikalarının kurulmasından ve çimento üretiminden bahseden Cumhurbaşkanı'nın “*doğal olarak Türkiye'nin endüstriyel ilerlemesi için ölümcül sonuçları olan bir gerçeğe değinmeyi*” atladığını öne sürmüştür. Ulusal sanayileşmenin engellendiğini; çünkü madenlerin çıkarılmasının tamamen Amerikan sermayesine ve Amerikan şirketlerine bağımlı hale geldiğini; bu şirketlerin çıkardıkları tüm değerli madenleri ABD'ye ihraç ettiklerini ifade etmiştir. Meksikalı diplomata göre “*Türkiye'ye yapılan Amerikan yardımının amacı, ülkeyi stratejik ürünlerin tedarik edildiği bir merkeze ve ağırlıklı olarak*

⁴⁴ ADSRE, “Política Interior”, 15.11.1952. DP, yabancı sermayeyi ülkeye çekmede 1951 tarihli kanunun yetersiz kalması üzerine 1954 yılında yeni bir kanun hazırlamıştır. 1954 Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, 1951 tarihli kanunla isim benzerliği gösterse de içerikte epey farklılık vardır. Bolland, Türkiye'den 1953 yılında ayrıldığı için bu tarihten sonraki uygulamalara dair yorumlarını göremeyiz. 1954 yılında getirilen yeni düzenlemeler ise şunlardır: “*Yatırımcıya daha geniş yetkiler tanınmıştır. 1951 kanununda yabancı sermayenin çalışabileceği sahalar sınırlıyken yeni kanunda sınırlamaya gidilmemiş, ülkenin iktisadi gelişimine yararlı ve Türk özel sektörüne açık bulunan her türlü faaliyet sahası, yabancı sermaye yatırımlarına da açık tutulmuştur. 1954 kanunu, sermaye meselesini daha geniş bir perspektiften ele almış, bu kanunun neşrinden evvel ülkeye gelmiş olan yabancı sermayenin aynı hükümlerden istifade edebilmesine olanak sağlamıştır. Eski kanunda, yabancı sermayenin ülkeden elde ettiği kârın ve anaparanın menşe ülkeye transferinde birtakım kısıtlamalar söz konusu iken yeni kanun ile bunlar kaldırılmıştır. Yabancı sermaye ile yerli sermaye eşit muameleye tâbi tutulmuştur*”;

Umut Karabulut, “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu (18 Ocak 1954)”, *Atatürk Ansiklopedisi*, [https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1178/Yabanc%C4%B1_Sermayeyi_Te%C5%9Fvik_Kanunu_\(18_Ocak_1954\)](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1178/Yabanc%C4%B1_Sermayeyi_Te%C5%9Fvik_Kanunu_(18_Ocak_1954)), Erişim Tarihi: 18 Aralık 2025.

⁴⁵ ADSRE, “Política Interior”, 15.11.1952.

tarımsal bir bölgeye dönüştürmektir." Türkiye'nin büyük bakır, kalay ve krom yataklarına sahip olduğunun iyi bilindiğini söyleyen Bolland, Amerikan şirketlerinin 1950 ve 1951 yılları arasında sadece krom madenciliğinden dört milyon dolar kazandıklarını belirtmiştir. Tekstil endüstrisinin çok kötü bir durumda olduğunu da eklemiştir. Türk gazetesi *Kudret*'in, Türkiye'nin ABD'den her yıl 200 milyon Türk lirasından fazla yapay tekstil ürünü ithal ettiğini yazdığını dile getirerek gazetede bu haberin çıktığı sırada mevcut olan istatistiklerin de haberi doğruladığını vurgulamıştır. Cumhurbaşkanı'nın bu durumu meşrulaştırmak için Türkiye'nin mükemmel bir tarım ülkesi olması gerektiğini söylediğini ve bunu çeşitli rakamlarla kanıtlamaya çalıştığını ifade etmiştir.⁴⁶ Oysa Bolland'a göre bu durum işsizlik, para biriminin değer kaybetmesi ve sınırlı sayıdaki sanayinin durgunluğu nedeniyle geniş kitlelerin yoksullaşmasına yol açmıştı. Raporuna ayrıca Türkiye'de (o dönemdeki) ücretlerin çok düşük olduğunu, para biriminin her geçen gün satın alma gücünü düşürdüğünü, paranın çok az kişinin ya da kredi kuruluşunun elinde toplandığını ve bu koşullar altında halkın yoksullaştığını da not almıştır.⁴⁷

Bayar'ın konuşmasındaki dış ticarete ilişkin değerlendirmeler de Bolland tarafından ayrıntılı biçimde analiz edilmiştir. Bolland, Cumhurbaşkanı Bayar'ın dış ticaretle ilgili olumlu bir tablo çizerken yalnızca yüzde oranlarından bahsettiğini, ancak ülkede ciddi bir dış ticaret açığının bulunduğunu vurgulamıştır. Bayar'ın, bu açığın mevcut ihracat politikalarıyla giderileceğini ifade ettiğini belirten Bolland, bu yaklaşımı fazla iyimser bulmuştur. Meksikalı diplomat, Türkiye'nin tüm çabalarını Amerikalılara hizmet edecek olası bir savaşa hazırlık üzerine yoğunlaştırdığı sürece, ekonomideki açıkların büyümeye devam edeceğini ve nihayetinde ülkenin ekonomik yıkımına yol açacağını öne sürmüştür. Bolland ayrıca, Bayar'ın konuşmasında mali politikalara dair dikkate değer bir bilgi bulunmadığını, daha çok genel ifadeler ve dolaşımdaki para miktarına odaklandığını söylemiştir. Ancak, savunma bütçesine ayrılan büyük meblağların Türk ekonomisi üzerindeki ağır yükünden bahsedilmediğini de eleştirmiştir. Bunun yanı sıra, ABD'nin metal ve hammaddeler için ödediği düşük fiyatların göz ardı edilmesini de eleştirerek, bu durumun Türk ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çekmiştir.⁴⁸

Cumhurbaşkanı'nın konuşması ile ilgili olarak Bolland'ın eleştirel biçimde üzerinde durduğu bir diğer konu savunma bütçesidir. Bayar'ın, savunma bütçesinden yapılan büyük harcamalar hakkında hiçbir şey söylemediğini

⁴⁶ Bayar'ın, konuşmasında verdiği sayısal veriler için bk. *TBMM Tutanak Dergisi*, (adı geçen toplantı), s. 13.

⁴⁷ *ADSRE*, "Política Interior", 15.11.1952.

⁴⁸ *Aynı yer.*

belirten Bolland'a göre ülkede ekonomik durumun istikrarsızlaşma nedeni zaten askeri harcamalardır. *“Türkiye’de takdire şayan bir şekilde ilerleyen tek şey ordunun yapısı”* diyen Meksikalı diplomat, ülkenin, ABD’nin başını çektiği Batılı müttefiklerin, ekonomik, siyasi ve askerî egemenliği için bir saldırı üssüne dönüştürüldüğünü ileri sürmüştür. Bolland’ın ifadesiyle, o dönem itibarıyla Amerikan tarzında donatılmış ve Amerikalı subaylar tarafından eğitilmiş 600.000 kişilik düzenli bir ordu bulunmaktaydı ve bu sayı, harekete geçirilmesi halinde, hâlihazırda eğitilmiş yedeklerle birlikte hızla iki katına çıkarılabilirdi. Bolland, bu büyük askerî gücün günlük maliyetinin 3 milyon Türk lirasını aştığını ve yıllık bütçenin üçte birinden fazlasını tükettiğini de ileri sürmüştür.⁴⁹

Muhalefetin, Cumhurbaşkanı’nın konuşmasını eksik bulduğunu söyleyen Bolland, başka birçok spesifik konuya odaklanan Bayar’ın, ifade, düşünce ve basın özgürlüğünün anayasal güvencelerinin pratikte nasıl baskı altına alındığına dair bir açıklama yapmamasının muhalefet tarafından eleştirildiğini yazmıştır. Bu baskı ortamının muhalefet tarafından ülkenin demokratik ilerleyişi açısından felaket olarak değerlendirildiğini de eklemiştir. Muhalefetin eleştirisini yerinde bulan Bolland, raporuna *“Türkiye’de basın, ifade ya da düşünce özgürlüğü yoktur”* notunu düşmüştür. *“Tamamen ABD’nin hizmetinde olan Türkiye’nin dış politikası, hükûmetin istikrarını tehlikeye atabilecek bu tür (demokratik) garantilere izin veremez”* diyen Meksikalı diplomat, devamında şu soruyu sormuştur: *“Ancak Halk Partisi üyeleri hükûmette çoğunluğa sahip olsalardı, Amerikalıları kızdırmadan ve kendilerini ABD ile bir çatışmaya maruz bırakmadan başka türlü davranabilirler miydi?”* Bayar’ın konuşmasına yönelik muhalefetin tavrı hakkında bilgi vermeye devam eden Bolland, bu konuşmada hayat pahalılığından ve hayat pahalılığının sürekli artışına karşı kullanılacak mücadele araçlarından bahsedilmediği için Cumhurbaşkanı’nın nutkunu muhalefetin tatmin edici bulmadığını ifade etmiştir.⁵⁰

Meksikalı diplomat, genel hatlarıyla Cumhurbaşkanı’nın konuşmasını *“muğlak ve belirsiz”* bulmuştur. Bu konuşmada geçen açıklamaların, temelde Türkiye’deki gerçek durumla bağdaşmadığını iddia etmiş ve *“Türk halkının bu zursuzluğuna ve sefaletine neden olan”* çok ciddi sorunlara değinmediğini dile getirmiştir.⁵¹ Sonuç olarak Bolland, Bayar’ın konuşmasında geçen sağlık, kültür, tarım, iletişim ve bayındırlık, madencilik, sanayi, dış ticaret ve savunma ile ilgili açıklamaları oldukça eleştirel bir yönden analiz etmiştir. Dolayısıyla yabancı bir diplomat olarak, DP’nin iç politikasına dair kendi bakış açısını ve gözlemlerini raporlarına

⁴⁹ Aynı yer.

⁵⁰ Aynı yer.

⁵¹ Aynı yer.

yansıtmıştır. Aynı yaklaşımı, DP'nin yürüttüğü dış politika konularında da sürdürmüştür.

Salvador Pardo Bolland'ın Raporlarında DP'nin Dış Politika Uygulamaları

DP, iktidara geldikten sonra CHP ile aynı dış politika anlayışını benimsemişti. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ve Avrupa ile yakın ilişkiler kurma, karşılıklı iş birliğini artırma ve NATO'ya katılma hedefleri doğrultusunda DP ve CHP arasında ortaklaşma söz konusuydu.⁵² İnönü yönetimindeki Türkiye, savaş sonrası dönemde 1947 yılıyla beraber ABD ile yardım anlaşmaları imzaladı. DP döneminde ise Batı ittifakına katılım ve bağlılık doruk noktasına ulaştı.⁵³ Nitekim ABD yardımları DP yönetiminde kesintisiz olarak devam etmiş ve Türkiye, Kuzey Atlantik Paketi'na da dâhil edilmiştir.

Bolland, Türk dış politikasının, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından tartışmasız bir şekilde iki prensip etrafında şekillendiğini vurgulamıştır: “*Sovyet baskısını reddetmek ve açıkça Batılı güçlerin yanında yer almak.*”⁵⁴ Nisan 1950'de de Türk hükûmeti, Boğazlar üzerindeki kontrol taleplerini kabul etmeyeceğini, kesin ve nihai bir şekilde SSCB'ye bildirmişti. Bu tarihten itibaren iki ülke arasındaki ilişkiler son derece gergin bir hal almıştı. SSCB'nin, özellikle radyo yayınları aracılığıyla Türkiye'ye karşı kararlı bir kampanya yürüttüğünü söyleyen Bolland, buna karşılık Türk hükûmetinin de yabancı yayınlara ve ülkeye sokulmaya çalışılan her türlü propagandaya sansür uyguladığını; ayrıca ülke sınırları içinde ortaya çıkabilecek herhangi bir komünist hareketi bastırmak üzere her an tetikte olduğunu ifade etmiştir.⁵⁵

Sovyetlerin karşısında açıkça Batı ittifakından yana konumunu belirleyen Türkiye'nin, 1950 yılı itibarıyla ABD ile ilişkilerinin son derece yakın olduğunu raporuna not düşen Bolland, Türkiye'deki ABD Büyükelçiliği'nin çok geniş bir kadrodan oluştuğunu ve bu elçiliğin burada sadece savunma ve askerî açıdan değil aynı zamanda tarımsal üretimi artırmak ve geliştirmek, sulama çalışmalarını yürütmek, kültürel alışverişi teşvik etmek vb. gibi amaçlarla da bulunduğunu belirtmiştir.⁵⁶ ABD tarafından Türkiye'ye milyonlarca dolar yatırım yapıldığını iddia eden Bolland, bu yatırımların çoğunun havalimanları, deniz üsleri, stratejik

⁵² Sabit Duman, *Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası (1950-1960)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1990, s. 43.

⁵³ William Hale, *Turkish Foreign Policy Since 1774*, Routledge, New York, 2013, s. 88.

⁵⁴ ADSRE, “Informacion Sobre Turquia”, 1952.

⁵⁵ Aynı yer.

⁵⁶ Aynı yer.

yolların inşası ve modernizasyonu ile her türlü savaş malzemesinin temini için ayrıldığını belirtmiştir. Bolland'a göre böylece Batılı ülkeler grubuna sıkı bir şekilde dâhil olan Türkiye her ne kadar ekonomisi, fiilen savaş durumunda kalmanın sıkıntısını çekse de SSCB'nin saldırı tehdidinden büyük ölçüde kurtulmuştu. Türkiye uyguladığı Batı yanlısı politikalar doğrultusunda, 1950 yılında Kore'de operasyonlar başlayınca, aynı yılın haziran ayında 4.500 kişilik 'mükemmel' teçhizatlı bir birliği (Kore'ye) cepheye göndermiştir. Bolland kaleme aldığı raporunda, bu birliğin savaşta gösterdiği 'muhteşem' performansın, savaştaki direnişinin ve cesaretinin takdir edilmesi gerektiğinin altını çizmiştir.⁵⁷

Türkiye'nin, Yunanistan ile olan ilişkisini ise ilginç olarak tanımlayıp, 1922'de mağlup ettiği ve topraklarından sürdüğü bu ülkeyle güçlü bir yakınlaşma içinde olduğunu; iki ülke arasındaki ilişkilerin samimi ilerlediğini ve her ikisinin de Kuzey Atlantik Pakti kapsamında kendi güvenlikleri için iş birliği yaptıklarını ifade etmiştir. Bolland'a göre tarihte hiçbir zaman Türk-Yunan ilişkileri o zamanki kadar iyi olmamıştı.⁵⁸

Meksikalı diplomat, Türkiye'nin, Arap komşularıyla ilişkilerine dair de yorum yapmış, Türkiye'nin bu ülkelere karşı tutumunu realist ve soğukkanlı olarak değerlendirmiştir. Bu yeni devletlerin tümünün eskiden Osmanlı'nın parçası olduklarını, şu an Türkiye'nin onlara karşı herhangi bir kızgınlık içinde bulunmadığını ve aynı zamanda bu ülkelerle fazla da dostluk iddiasında olmadığını ileri sürmüştür. Bolland'a göre Türk yöneticiler, bu ülkelerin siyasi açıdan hazırlıksız, uyum ve güçten yoksun, tüm Ortadoğu'yu tehlikeye atacak kadar istikrarsız olduklarını düşünmekteydi. Türkiye'nin Arap komşularıyla herhangi bir sınır sorunu bulunmadığını da aktaran Bolland, sadece Suriye'nin zaman zaman bazı güçlerin kışkırtmasıyla İskenderun bölgesinin kaybına razı olmadığının sinyallerini verdiğini belirtmiştir. Türkiye'nin tek kaygısının, bu ülkelerde yani komşusu olan Arap ülkelerinde, komünizmin yayılması olduğunu yazan Bolland, yine de sınır komşuları olan Suriye ve Irak'ta komünist rejimlerin ortaya çıkmasının pek olası olmadığını ileri sürmüştür.⁵⁹ Türkiye öte yandan tüm ihtimalleri düşünerek, bu ülkelerde komünizme karşı mücadeleyi de komünist

⁵⁷ *Aynı yer.* DP hükûmeti 1950'de, iktidara geldikten hemen sonra NATO'ya girebilmek için Kore'ye Türk askerinin gönderilmesi kararını almıştır. Böylece Türkiye, Kore'ye asker gönderen ilk BM üyesi devlet olmuştur; bk. Recep Murat Geçikli, "Demokrat Parti Dönemi Türkiye – ABD İlişkileri", https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1154/Demokrat_Parti_D%C3%B6nemi_T%C3%BCrkiye_-_ABD_%C4%B0li%C5%9Fkileri,Atatürk_Ansiklopedisi, (Erişim Tarihi: 19 Aralık 2025)

⁵⁸ ADSRE, "Informacion Sobre Turquía", 1952.

⁵⁹ *Aynı yer.*

faaliyetleri de yakından takip etmiştir. *Arap Memleketlerinde Komünizm ile Müsterek Mücadele* adı altında Lübnan hükûmeti tarafından hazırlanan bir proje 20 Ocak 1951 tarihinde toplanan Arap Birliği toplantısında sunulmuştur. Bu konu hakkında bilgi sahibi olması ve süreci takip etmesi için de Türkiye'nin Bağdat Büyükelçiliği'nden Başkatip Turgut Aytuğ görevlendirilmiştir.⁶⁰

Meksikalı diplomat, Arap ülkeleriyle ilişkide din bağlarının da Ankara hükûmeti tarafından dikkate alınmadığını ve pan-İslam projesinin Türkiye tarafından çeşitli vesilelerle – en son Şubat 1952'de Fas'tan Endonezya'ya kadar tüm Müslüman halkların siyasi birliğini öneren Pakistan Dışişleri Bakanı'nın ziyareti sırasında da – reddedildiğini söylemiştir.⁶¹ 1952 yılının Şubat ayında Pakistan Dışişleri Bakanı Zaferullah Han'ın, Türkiye ziyareti, ayrıca resmî bir yazıyla Meksika Dışişleri'ne bildirilmiştir. 20 Şubat 1952 tarihli Ulus Gazetesi'nde Zaferullah Han'ın ziyaretine dair yapılan bir haber de bu resmî yazıya eklenmiştir.⁶²

Zaferullah Han'ın ziyareti Türk diplomatik belgelerine de yansımıştır. Türk belgelerine göre Pakistan Dışişleri Bakanı, Türkiye'nin yanı sıra Ortadoğu'da Arap ülkelerini ve İran'ı da ziyaret etmiş, Fas'tan Endonezya'ya kadar İslam devletleri arasında bir blok oluşturulması fikrini bu ülkelerin yetkilileriyle de paylaşmıştır. Hatta ziyaret ettiği Lübnan Dışişleri Bakanı'na, Ankara'daki görüşmelerinden söz ederek Türkiye'nin Batılılarla dayanışma içinde hareket ettiğini, Tunus meselesinde dahi Yunanistan bile çekimser bir tavır almışken Türkiye'nin Amerika'nın izinden gittiğini aktarmıştır. Türkiye böyle bir İslamcı blok içinde yer alma hususunda olumsuz bir tavır sergilerken, Lübnan Dışişleri Bakanı, Türkiye'nin Beyrut Büyükelçisi'ne, Zaferullah'ın realist bir diplomat olmak yerine hayalci bir tutum içinde hareket ettiği yorumunu yapmıştır.⁶³

Bolland, Pakistan örneğinin yanı sıra 1950'lerin başlarında Türkiye'ye Müslüman ya da Asya bloklarına katılma yönünde teklifler yapıldığını; tüm tekliflerin ise kibar ama kesin bir dille reddedildiğini raporuna eklemiştir. Bolland'a göre Türkiye, bir yandan olası bir saldırı tehlikesine karşı her zaman tetikte olma ihtiyacı duyuyor ve bu hususta dikkatinin dağılmasını istemiyordu; diğer yandan da dış politika konusunda tercihlerini açıkça Avrupa'dan ve

⁶⁰ *Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA)*, “Lübnan Hükûmeti Tarafından Hazırlanan Arap Memleketlerinde Komünizm ile Müsterek Mücadele Projesinin Arap Birliğine Sunulması”, Yer Bilgisi: 8262-56903-1, Fon: 533, 03.01.1952.

⁶¹ *ADSRE*, “Informacion Sobre Turquia”, 1952.

⁶² *ADSRE*, “Visita a está del Ministro de Relaciones Exteriores del Pakistán”, Num.: 104 Exp.: 496.0/510/52., 22.02.1952.

⁶³ *TDA*, “Pakistan Dışişleri Bakanı Zaferullah Han'ın Türkiye ve Arap Ülkelerini Ziyaret Etmesi”, Yer Bilgisi: 44825-216274-6, Fon: 562, 25.02.1952.

Batı'dan yana kullanıyordu. Dolayısıyla Bolland'ın deyimiyle *Kemal Atatürk'ün çalışmaları şimdiden meyvelerini vermeye başlamıştı ve Türkiye, Asyalı Müslüman siyasi-kültürel gruptan çekilerek Batılı bir balka dönüşmüştü*.⁶⁴

İsrail ile ilişkiler konusunda da yorum yapan Bolland, Türkiye için her ne kadar din faktörünün etkisi söz konusu olmasa da Ortadoğu'da barışı koruma arzusu ve Araplarla belirli bir Müslüman dayanışması duygusuyla hareket edildiğini ve bu nedenle en başta İsrail'in kuruluşuna karşı çıkıldığını belirtmiştir. Ancak Arapların, Yahudiler tarafından mağlup edileceğinin açıkça anlaşılmasıyla ve hatta ABD'nin yeni doğmakta olan İsrail devletine destek vermesiyle Türk dış politikasının da bu yönde ilerlediğini ifade etmiştir. Yani Türkiye'de dönemin CHP hükûmetinin, yeni kurulan İsrail devletini tanıdığını ve sonraki süreçte de DP hükûmetinin, bu devletle samimi ilişkiler sürdürdüğünü söylemiştir.⁶⁵ Nitekim 1950 yılında iki ülke arasında karşılıklı elçi tayini üzerine müzakereler yapılmış ve bir de ticaret anlaşması imzalanmıştır. İsrail ile diplomatik ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinin yanı sıra kültürel faaliyetler ile spor faaliyetleri de yürütülmüştür.⁶⁶

Meksikalı diplomat, 1952 tarihli raporunun sonunda ABD'li generaller Dwight D. Eisenhower ve Matthew Ridgway, İngiliz General Bernard Montgomery gibi üst düzey askerî liderlerin sürekli ziyaretlerinin, Türkiye için bu yıl yoğun siyasi-askerî faaliyetlere sahne olacağını gösterdiğini; nitekim İzmir'de bir genel karargâh kurulduğunu, Türk filosunun Birleşmiş Milletler birimleriyle birlikte sık sık deniz tatbikatları yaptığını, Yunanistan ile ortak savunma alanında iş birliği yapmak üzere etkin bir şekilde yakınlaştığını ve son zamanlarda Yugoslav Askerî Misyonları'nın Türkiye'ye ziyaretlerde bulunduklarını ve bu ziyaretler sonucunda ortak bir anlaşmaya varılmaya çalışıldığını hâlihazırda olan dış politika gelişmeleri olarak aktarmıştır. Üst düzey siyasilerin Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında karşılıklı ziyaretlerde bulunduklarını da belirtmiştir.⁶⁷ ABD için Balkanlarda bu üç ülke arasında kurulacak bir ittifak Doğu Avrupa'da Sovyet etkisini kırmak, diğer bir ifadeyle Batı blokunun Balkanlar'da nüfuzunu artırmak açısından önem arz etmekteydi. Nitekim ABD ve İngiltere tarafından bu üç ülke kurulacak ittifak konusunda

⁶⁴ ADSRE, "Informacion Sobre Turquia", 1952. Bolland'ın, Mustafa Kemal Atatürk'e, onun fikir ve uygulamalarına yönelik yorumları da bulunmaktadır. Ancak farklı bir çalışmanın konusu olacak kadar bir tarihsel anlatı sunduğundan tüm yorumlarına burada yer vermek mümkün görünmemektedir.

⁶⁵ ADSRE, "Informacion Sobre Turquia", 1952.

⁶⁶ Fatma Erkaya, "Türkiye-İsrail İlişkileri (1948-1960)", *KARE- Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat, Tarih ve Düşünce Dergisi*, Sayı 12, Yıl 2021, s. 155-157.

⁶⁷ ADSRE, "Informacion Sobre Turquia", 1952.

desteklenmekte ve yönlendirilmektedir. Bu doğrultuda Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında 1952 yılı içinde diplomasi trafiği ve karşılıklı ziyaretler yoğunlaşmıştır.⁶⁸ Bu ziyaretlerden biri Yunanistan Kralı Pavlos ile eşi Kraliçe Frederika tarafından 7-14 Haziran 1952 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bu ziyaret, Meksika Dışişleri Bakanlığı'na bildirilmek üzere resmî bir yazının da konusu olmuştur. Cumhurbaşkanı Bayar'ın daveti üzerine Yunanistan kralı ile kraliçesinin birlikte İstanbul'a geleceğini bildiren bu yazıda, Cumhurbaşkanlığı tarafından, 'bu seçkin ziyaretçileri' ağırlamak amacıyla, Yunan hükümdarları onuruna haziran ayının 7'sinde başlayacak ve aynı ayın 10'una kadar sürecektir bir resepsiyon programı hazırlandığı aktarılmıştır. Ayrıca bu yazıya eklenen *Zafer* gazetesine ait haber kupüründe, düzenlenecek etkinlikler hakkında bilgi verildiği belirtilmiştir. Ziyaretin gerçekleşeceğine dair hazırlanan resmî yazının tarihi 30 Mayıs 1952'dir; ancak ekte gönderilen haber 12 Haziran 1952 tarihli. Kral ve kraliçenin ziyareti gerçekleşikten sonra ilgili gazete haberi Meksika Dışişleri Bakanlığı'na gönderilmiştir.⁶⁹ Öte yandan Yunan kral ve kraliçesinin Türkiye ziyareti sadece Meksika'nın dikkatini çeken bir diplomasi girişimi değildir. Bu ziyaret, İngiliz basınında çeşitli haberlere konu olmuştur. Bu haberlerde dikkat çeken yorumlardan birini Türkiye'nin Londra Basın Ataşesi şöyle aktarmıştır:⁷⁰

“Tarih boyunca birbirleri ile çarpışmış olan Türklerle Yunanlıların, eskiyi unutarak artık el ele vermelerini, asırlar süren düşmanlık devresinden sonra kurulan İngiliz-Fransız dostluğuna benzetmekte ve Atlantik Paketi savunma sisteminin gayet nazik sayılan doğu cenahında böyle bir yakınlaşma hareketini müsait bir gelişme olarak karşılamaktadırlar.”

Yunanistan ile olduğu gibi, 1952 yılının ortalarından itibaren Türk ve Yugoslav hükümetleri arasındaki ilişkiler de ivme kazanmıştır. Daha önce Tito'nun komünist yönetiminin Sovyetler ile yakın olduğu dönemde Türk-Yugoslav ilişkilerinin oldukça gergin olduğunu aktaran Bolland, Tito'nun ABD'nin etki alanına girmesiyle birlikte bu ilişkilerin yumuşadığını ve dolayısıyla bunun sonucunda ortak savunma için iş birliği arayışına girildiğini belirtmiştir.

⁶⁸ Şakire Çimenli, “Balkan Paketi ve Balkan İttifakı Evresinde Balkanlarda Zirve Diplomasisi (1952-1954)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Güz 2024, Sayı 110, s. 650. 1952 yılındaki Türk-Yunan karşılıklı ziyaretler ile ilgili daha detaylı bilgi için bk. Murat Eser, “Türk-Yunan Karşılıklı Ziyaretleri (1952)”, *Atatürk Ansiklopedisi*, [\(https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1162/T%C3%BCrk-Yunan-Kar%C5%9F%C4%B1%C4%B1k%C4%B1-Ziyaretleri-\(1952\)\)](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1162/T%C3%BCrk-Yunan-Kar%C5%9F%C4%B1%C4%B1k%C4%B1-Ziyaretleri-(1952)) (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2025)

⁶⁹ ADSRE “Visita a Ankara de Su Majestad el Rey de Grecia”, Num.: 322, Exp.: 496.0/510/52/4050/S, 30.05.1952.

⁷⁰ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhurbaşkanlığı Arşivi (BCA), “Yunan Kral ve Kraliçesinin Türkiye'yi Ziyaretinin İngiliz Basın Çevresinde Uyandırdığı Yankılara Dair Londra Basın Ataşesinden Alınan Yazı”, Yer Bilgisi: 102-635-6, Fon: 30-1-0-0, 03.07.1952.

Bir askeri heyetin ziyaretinin o yıl itibariyle henüz gerçekleşmiş olduğunu; Belgrad'dan sürekli gazetecilerin ve çeşitli yetkililerin Türkiye'ye geldiğini de ifade etmiştir. Bu ziyaretlere Türklerin de karşılık verdiğini söyleyen Bolland'a göre temelde söz konusu olan ise ABD liderliğindeki Batı'nın, dünyanın bu bölgesindeki çıkarlarının savunulması için Balkanlar'da müttefik olan ülkeler – Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya - arasında askerî iş birliği yapılmasıydı.⁷¹

Bolland, iç ve dış politika gelişmelerinde Türkiye'deki ABD etkisini bir bütün olarak değerlendirdiğinde Türk hükûmetinin mevcut koşullarda izleyeceği uluslararası politikanın, “ABD'ye boyun eğmekten başka bir şey olmayacağı” sonucuna varmıştır. Aksi takdirde, mevcut DP hükûmetinin iktidarda kalamayacağını iddia etmiştir.⁷² Amerikan askerî yardım ve üslerini göz önünde bulunduran Bolland'a göre:⁷³

“Mevcut hükûmetin dünya barışının savunucusu olduğu doğru değildir. Bu kadar büyük ve masraflı bir orduyu desteklemekle kalmayıp, ülkeyi ABD'nin ileri bir saldırı noktası haline getirmek için hararetle hazırlık yapan, Kore'ye asker gönderen ve savaş yanlısı müttefiklerine körü körüne itaat eden bir hükûmet, barış için hiçbir şey yapmaz; aksine savaşa hazırlanır.”

Tüm dış politika kararlarında, DP hükûmetinin, ABD ile görüşmeden hareket etmediğini iddia eden Bolland, bunun örneklerinden biri olarak Başbakan Adnan Menderes'in Ekim 1952'de Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü ile birlikte, İngiliz Hükûmeti ile görüşmek üzere Londra'ya gerçekleştirdiği ziyareti göstermiştir. Bu ziyarette Ortadoğu savunma meselesi ile Balkanlar'daki mevcut durum İngiliz yetkililerle görüşülmüştür. İngiltere'nin, Balkanlar'da Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında yapılmakta olan ön görüşmelerde ve istişarelerde önemli bir rol oynamak istediğini belirten Bolland, İngilizlerin yaklaşımlarını şöyle değerlendirmektedir:⁷⁴

“Denizlerin ötesindeki müttefiki ABD tarafından Balkan Yarımadası'ndan uzaklaştırıldığını düşünen İngiltere, geçmişte tamamen hakim olduğu ülkelerde veya bölgelerde aşağılık bir duruma düşmemek için, Akdeniz'deki gücünün tamamen veya kısmen yeniden tesisini sağlayacak bu müzakerelere öncülük etmeyi gerekli görmekteydi.”

Basında geniş yer bulan Türkiye'nin İngiltere ziyaretinden sonra Türkiye'ye döndüklerinde basına açıklamalarda bulunan hem Başbakan hem de Dışişleri Bakanı, görüşmelerden çok memnun ayrıldıklarını söylemişlerdi. Oysa

⁷¹ ADSRE, “Politica Internacional”, Num.: 606 Exp.: 496.0/510/R/52., 15.11.1952.

⁷² Aynı yer.

⁷³ Aynı yer.

⁷⁴ Aynı yer.

Bolland'ın ifadesiyle Türk başbakan ve dışişleri bakanı aslında somut bir şey açıklamamışlardı; “*askeri ve ekonomik konularda tamamen ABD’nin yanında yer alan Türkiye, İngilizleri pek tatmin etmemiş olmalıydı.*” Bolland’a göre;

“kuşkusuz, görüşmeler başlamadan önce Türk yetkililer, Dışişleri Bakanlığı’nın Amerikalı danışmanından Akdeniz sorunlarına karışmamaları, Arap ülkeleriyle Amerikan direktifleri dışında hiçbir anlaşmayı kabul etmemeleri ve ticari konularda İngiltere’yle ticaretin azaltılıp, ABD ile artırılmasını sağlamaları yönünde kesin talimatlar almışlardır.”⁷⁵

Bakanların seyahatine ilişkin bu düşüncesinin gerçeğe oldukça yakın olduğunu savunan Bolland, Türkiye’nin tamamen Amerikalılar tarafından kontrol edildiğini yine vurgulamıştır. ABD’nin her yerde İngiltere’nin yerini almak için elinden geleni yaptığını belirterek, bu nedenle Türkiye’nin dış politika konularında İngiliz önerilerini kabul etmesinin mümkün olmadığını altını çizmiştir. Öte yandan, ABD’nin Akdeniz filosunun bir İngiliz Amiral tarafından komuta edilmesine veya Kıbrıs’ta İngiliz yönetimi altında bir Genel Komutanlık kurulmasına sıcak bakmasının pek olası olmadığını da eklemiştir.⁷⁶

Meksikalı diplomat, ülkesinin Dışişleri Bakanlığı’na gönderdiği 17 Ekim 1953 tarihli raporunda Yunanistan, Yugoslavya ve Türkiye arasında 28 Şubat 1953 tarihinde imzalanan Balkan Paktı ile ilgili bilgi ve yorumlarını aktarmıştır. Raporun konu başlığını ‘Balkan Paktı ve Trieste Meselesi’ olarak belirtmiştir. Balkan Paktı’na ve taraf ülkelere dair bilgi verdikten sonra Yugoslavya ve İtalya arasında cereyan eden Trieste Meselesi’nde⁷⁷ Türkiye’nin yaklaşımıyla ilgili yorum yapmıştır. Trieste Meselesi’nin, Yugoslavya’nın Batı ile yakınlaşmasını, başka bir deyişle NATO’ya katılımını olumsuz etkilediğini belirten Bolland, bu nedenle, Mareşal Tito’nun NATO’ya tam üye olarak katılmasını görmek isteyen Türkiye’nin bu isteğinin, mevcut koşullar altında gerçekleşme ihtimalinin düşük olduğunu söylemiştir. Türk hükûmetinin, özellikle kamuoyunu ilgilendiren konularda, Trieste Meselesi’ne büyük bir ihtiyatla yaklaştığını; Türk basınının da bu konuda sessiz kalarak yalnızca uluslararası gelişmelerle ilgili haberleri, İtalya ve Yugoslavya arasında karşılıklı verilen notaları yayınladığını, ancak bu konuda herhangi bir yorum ya da başyazı yazılmadığını da eklemiştir.⁷⁸ Türk

⁷⁵ Aynı yer.

⁷⁶ Aynı yer.

⁷⁷ Trieste Meselesi ile ilgili detaylı bilgi için bk. Bojan Dimitrijevic, *Trieste Crisis 1953: The First Cold War Confrontation in Europe*, Helion & Company, 2019.

⁷⁸ Bolland’ın Türk basınıyla ilgili iddiasında belli ölçüde doğruluk payı olabilir; ancak ilgili dönemde Bülent Ecevit, Son Havadis adlı gazetede 10 Ocak 1953 tarihinde “İtalya-Yugoslav Anlaşmazlığı” başlığı altında iki ülke arasında çatışmaya dönüşen Trieste konusu hakkında bir köşe yazısı yazmıştır. Bu yazıda genel hatlarıyla tarihsel süreci anlatmış ve sorunun çözümüne

hükûmetinin, Yugoslavya ile İtalya arasındaki anlaşmazlıktan derin bir endişe duyduğunu ifade eden Bolland, bundan dolayı Türk hükûmetinin, Belgrad'daki büyükelçisine, Mareşal Tito'ya doğrudan yaklaşması talimatını verdiğini belirtmiştir. Bolland'ın raporunda aktardığına göre, ilgili talimat doğrultusunda Türk büyükelçisinden, Trieste Meselesi'nin mevcut haliyle sürmesi ya da daha olumsuz bir seyir izlemesi durumunda bunun Balkan İttifakı'nın sağlıklı işleyişi üzerinde doğurabileceği olası tehlikelerin Tito'ya açık bir şekilde ifade edilmesi istenmiştir. Ayrıca, Yugoslavya'nın bu süreçte daha ölçülü ve temkinli bir tutum benimsemesi gerektiğinin de vurgulanması talep edilmiştir.⁷⁹

1953 yılının Kasım ya da Aralık ayında Mareşal Tito'nun Ankara'yı ziyaret etmesinin beklendiğini⁸⁰ söyleyen Bolland, iki ay önce (Ağustos 1953) ise bazı İtalyan siyasi ve askerî şahsiyetlerin Ankara'yı ziyaret ettiklerini belirtmiştir. Bu temasların, Türkiye'nin çatışmada arabuluculuk yapmak isteyebileceği izlenimini verebileceğini; ancak yine de bu durumun olası olmadığı yorumunu yapmıştır. O tarihe kadar Balkan Paktı'nı bozacak herhangi bir olay yaşanmadığını raporuna yazan Bolland, Türkiye'nin bu birliği korumak amacıyla olası bir çatışmaya müdahil olmayacağını; eğer müdahil olsa bile girişimlerin çok yumuşak, belki sadece şeklen müdahil olmuş gibi bir durumun söz konusu olacağını ileri sürmüştür. Türk dış politikasının, Trieste Meselesi'nde 'bekle ve gör' anlayışını benimsediğini, Türkiye'nin tek dileğinin, Trieste Meselesi'nin ABD, İngiltere, Yugoslavya ve İtalya'nın katılacağı bir konferansla çözülmesi olduğunu vurgulamıştır.⁸¹

Türkiye'nin, Balkanlar'da Yugoslavya ve Yunanistan ile iş birliği yaparak bölgesel bir güvenlik çemberi oluşturmayı hedeflediği söylenebilir. Nitekim Türkiye, 1953 yılında oluşturulan Balkan Paktı'nı, Sovyetler Birliği'nden gelen tehditlere karşı bir güvenlik stratejisi olarak son derece önemsemekteydi. Soğuk Savaş'ın yoğunlaştığı bu dönemde, Türkiye, Batı blokuna tam entegrasyon çabalarını sürdürürken, Türkiye'nin, Yugoslavya'nın NATO'ya katılımını

yönelik şu yorumu yapmıştır: “*Trieste konusunda İtalya'nın mı Yugoslavya'nın mı baktı olduğu bakıldığında bir fikir ortaya sürmek bize düşmez; ancak kim baktı olursa olsun, Trieste meselesinin bugün çetin bir çıkmaşa girmiş olduğu açıktır. Bu çıkmaşadan kurtulmanın tek yolu, İtalya ile Yugoslavya'nın karşılıklı tavizlere razı olarak aralarında bir anlaşmaya varmalarıdır.*” Bülent Ecevit, “İtalya-Yugoslav Anlaşmazlığı”, *Son Havadis*, 10.01.1953.

⁷⁹ ADSRE, “El Pacto Balcánico y la Cuestión Trieste”, Num.: 392, Exp.: 496.0(510)R/ “53”, 17.10.1953.

⁸⁰ Mareşal Tito'nun Türkiye ziyareti Nisan 1954 yılında gerçekleşebilmiştir. 12 Nisan'da Türkiye'ye gelen Tito çeşitli ziyaretlerin ardından 18 Nisan'da Türkiye'den ayrılmıştır. Bk. *Vatan*, “Tito Ankara'da Törenle Karşılandı”, 13.04.1954.; *Vatan*, “Mareşal Tito Bugün Türkiye'den Ayrılıyor”, 18.04.1954.

⁸¹ ADSRE, “El Pacto Balcánico y la Cuestión Trieste”, 17.10.1953.

desteklemesi de bu çerçevede anlam kazanmaktadır. Türkiye, Tito'nun Yugoslavya'sının Sovyet etkisinden uzak durmasını, bölgedeki dengeyi sağlamak ve Sovyet yayılmacılığına karşı Batı blokunun dayanıklılığını artırmak açısından hayati görmekteydi. Bu yaklaşım, dönemin koşulları doğrultusunda hem bölgesel hem de uluslararası düzeyde Türkiye'nin Batı ile bütünleşme ve güvenliğini sağlama politikasının bir yansımasıydı. Bu politika, ülkeye yapılan resmî ziyaretlerde de kendini göstermekteydi. Batı blokunun önde gelen temsilcileri ile sürekli olarak karşılıklı ziyaretler söz konusuydu. Meksikalı diplomat da 1953 tarihli başka bir raporunda, "Dört Siyasi Kişiliğin Türkiye Ziyareti" başlığı altında bu tarz resmî ziyaretlere değinmiş ve ilgili kişilerin Türkiye ziyaretini yorumlamıştır. Raporunda, Türkiye, NATO'ya katıldığından bu yana, Avrupa ve ABD'den pek çok siyasi ve askerî şahsiyetin, İstanbul, Ankara ve İzmir başta olmak üzere ülkenin askerî ve ekonomik açıdan önemli bölgelerine sürekli ziyaretler gerçekleştirdiklerini aktarmıştır. Bu bağlamda, Amerika Kongresi üyeleri; Senatör McCarthy'nin temsilcileri, NATO generalleri, ABD Başkanının komiserleri, İngiliz siyasetçiler, Avrupa ve Amerika'dan amiraller, devlet başkanları, Dışişleri Bakanları, tanınmış gazeteciler ve iş insanları Türkiye'ye gelmiştir. Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında Dostluk ve İş birliği Anlaşması'nın imzalanmasının ardından, Ankara hükûmeti tarafından resmi olarak kabul edilen üç önemli ziyaret olmuştur. Bunlar -rapora konu olan dört siyasi kişilik olarak- ABD Başkanı Dwight D. Eisenhower'ın özel danışmanı Clarence B. Randall, Fransa Başbakanı Joseph Laniel ile Dışişleri Bakanı Georges Bidault ve İngiltere Savaş Bakanı Anthony Head'in ziyaretleridir. Bolland, bu ziyaretlerin, NATO üyeleri arasındaki birçok çelişkiyi ortaya koyan siyasi içerikleriyle dikkat çektiklerini ileri sürmüştür.⁸²

1953 yılının Ağustos ayının sonunda,⁸³ ABD Başkanı'nın yakın danışmanı ve Amerikan Kongresi Dış Ekonomik Politika Komisyonu Başkanı olan Randall ve heyetinin, İstanbul ve Ankara'da, "*Türklerin özellikle ABD'nin resmi temsilcilerine gösterdiği geniş misafirperverlik çerçevesinde*" ağırlandıklarını ifade eden Meksikalı diplomat, Randall'ın yalnızca Başkan Eisenhower'ı değil, aynı zamanda ABD

⁸² ADSRE, "Visita a Turquía de Cuatro Personalidades Políticas", Num.: 391 Exp.: 496.0(510)/R "53", 17.10.1953.

⁸³ *Milliyet* gazetesi, Clarence B. Randall'ın Türkiye ziyaretini, ilk sayfada, "Bir Amerikan İktisat Heyeti Ankara'da" başlığı ile 27 Ağustos 1953 tarihinde duyurmuştur. Randall'dan, Başkan Eisenhower'ın iktisadi müşaviri olarak bahsedilmiştir (*Milliyet*, 27.08.1953). 30 Ağustos tarihli *Milliyet* gazetesinin yine baş sayfasında, Randall'ın ziyaretinin sona erdiği haberi "Türk-Amerikan İktisadi ve Mali Görüşmeleri Sona Erdi" başlığı ile verilmiştir. 3 gün sürdüğü anlaşılan bu ziyaretin ardından, yabancı sermayeden daha geniş ölçüde faydalanmak hususunda mutabakata varıldığı belirtilerek bütün istihsal sahaların yabancı sermayeye açılacağı, serbest rekabet ve kazançların naklinde kolaylıklar temin edileceği vurgulanmıştır (*Milliyet*, 30.08.1953).

hükûmetini ve ABD'nin büyük ticari ve sanayi şirketlerini de temsil ettiğini belirtmiştir. Randall'ın yanında gelen heyetin, Türkiye'de bulunduğu süre boyunca, Amerikan sermayesinin Türkiye'ye yatırım yapmasını artırmayı amaçlayan faaliyetler yürüttüklerini açıklamıştır. Bu heyetin, ayrıca Türk yasalarının, ihtiyaç olunan düzenlemeleri sağlaması halinde, Amerikan iş insanlarını Türkiye'ye çekmenin çok daha kolay olacağını bildirdiğini aktarmıştır. Bolland'a göre *başka bir deyişle, Randall, Türk yasalarının revize edilmesini ve bu revizyon sayesinde Amerikalı yatırımcıların sermayelerini Türkiye'de oldukça avantajlı koşullarda değerlendirebilmelerini talep etti.*⁸⁴ Bunun üzerine Türk hükûmetinin, Randall'ı memnun etmek adına, daha önce kabul edilen 1951 tarihli "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu"nu köklü bir şekilde değiştirme kararı aldığını ifade eden Bolland, kanunda yapılması planlanan düzenlemeler ile esasen Türk sermayesini koruma amacı taşıyan mevcut koşulların değiştirildiğini öne sürmüştür. Bu değişiklikler şunlardır:⁸⁵

“1. Ülkenin ekonomik gelişimine katkı sağlayabilecek alanlarla sınırlı olan yatırımları düzenleyen yasa maddelerinin tamamen kaldırılması. (Bu kısıtlama yürürlükten kaldırılacak ve yabancı şirketler, en yüksek karı elde etmek için en uygun gördükleri alanlara sermaye yatırımı yapmakta özgür olacaklardır.)

2. Türk sermayesine tanınan tüm ayrıcalıkların kaldırılması.

3. Yabancı yatırımların elde ettiği karların ve sermayenin ihracatına (ülkeden çıkışına) yönelik tüm kısıtlamaların tamamen kaldırılması veya önemli ölçüde hafifletilmesi. (Mevcut yasaya (1951 tarihli) göre, sermaye ancak beş yıl sonra ihraç edilebilmekte, ancak karlar ihraç edilememektedir. Bu yasa şimdi 1953 yılı itibarıyla kaldırılmak ve belirtilen şekilde değiştirilmek istenmektedir.)”

Türk hükûmetinin resmî açıklamasında, Randall'ın tüm önerilerinin kabul edildiği ve bu önerileri içeren bir yasa tasarısının Meclis'e sunulacağı belirtilmişti. Nitekim bu tasarı, meclise sunulmuştur. Bolland'a göre söz konusu yasa tasarısı, meclis tarafından onaylandıktan sonra Amerikan sermayesine tam bir hareket özgürlüğü tanıyacak ve bu durum, muhtemelen Türk milli sanayisinin durgunlaşmasına ve gerilemesine yol açacaktır. Bolland, Randall'ın, Türk basınının önde gelen organlarına verdiği röportajlarda, Türkiye'nin yeraltı zenginliklerini işaret ederek Amerikalı büyük petrol sanayicilerinin Türkiye'nin

⁸⁴ ADSRE, “Visita a Turquía de Cuatro Personalidades Políticas”, 17.10.1953.

⁸⁵ Aynı yer.

doğal kaynaklarının işletilmesine ilgi gösterebileceklerini vurguladığından bahsetmiştir.⁸⁶

Bolland, Türk hükûmetinin, Amerikan yatırımlarının yalnızca çıkarıcı (maden ve doğal kaynak) sanayisinde değil, dönüştürücü sanayide de gerçekleştirilmesi yönündeki çekingen taleplerinin, Randall ve seyahatine eşlik eden komisyon üyeleri tarafından soğuk bir şekilde karşılandığını ifade etmiştir. Türk basınında çıkan haberlerde, Randall'ın ziyaretine dair açıklamalarda bulunan bir Amerikan Büyükelçiliği yetkilisinin, Amerikalı sermayedarların, uzun vadeli kâr ve sermaye dönüşü gerektiren işlere yatırım yapma konusunda isteksiz olduklarını söylediğini belirten Bolland, öte yandan Amerikan yardımlarından bir şekilde fayda sağlayan Türk iş insanlarının, bankacıların, büyük toprak sahiplerinin ve genel olarak Türk yatırımcıların, şimdiki yabancı yatırım yasasının onaylanmasına tamamen karşı olduklarını vurgulamıştır. Bu yasa tasarısının onaylanmasını engellemek amacıyla, TBMM üzerinde etkide bulunmaya yönelik bir hareket oluşmakta olduğunu da aktarmıştır. Bunun yanı sıra, muhalefet partisinin, iktidardaki Demokrat Parti'ye karşı bu konuyu yaklaşan milletvekili ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde güçlü bir siyasi propaganda aracı olarak kullanmasının oldukça muhtemel olduğunun altını çizmiştir.⁸⁷

Bolland'ın raporunda bahsettiği diğer ziyaretçilerden, Fransa Başbakanı Laniel ve Dışişleri Bakanı Bidault 30 Eylül 1953 tarihinde Türkiye'ye gelmişlerdir.⁸⁸ Kendilerinin büyük bir törenle karşılandığını; sokakların Türk ve Fransız bayraklarıyla süslendiğini, Başbakan ve Dışişleri Bakanı tarafından

⁸⁶ ADSRE, "Visita a Turquía de Cuatro Personalidades Políticas", 17.10.1953. Gerçekten de Randall, Anadolu Ajansı'na verdiği röportajda şu ifadelerde bulunmuştur: *Türkiye geliştirilmemiş birçok kaynaklara sahip bir memlekettir ve kanaatimce hususi yatırım için Türkiye'de pek çok imkanlar mevcut bulunmaktadır. (...) Ortada ufak bir müşkülat varsa o da Türk kanunlarının, Amerikan kanunlarına uymaması keyfiyettir. Kanunlarımızın iş münasebetleri göz önüne alınarak Amerikan işadamlarının nispeten daha kolay anlayabilecekleri şekilde bulunmuş olsaydı hiç şüphe yok ki çok faydalı olurdu. Bence halledilemeyecek hiçbir müşkülat yoktur.* Milliyet, "Türk-Amerikan İktisadi ve Mali Görüşmeleri Sona Erdi", 30.08.1953, s.7.

⁸⁷ ADSRE, "Visita a Turquía de Cuatro Personalidades Políticas", 17.10.1953.

⁸⁸ Milliyet, "Laniel ve G. Bidault Dün Memleketimize Geldiler", 01.10.1953, s. 1. Fransız Başbakan ve Dışişleri Bakanı'nın Türkiye ziyareti Fransız basınına konu olmuş; Diplomatik Arşivde yer verilen bir gazete (France Soir) haberinde bu ziyaretle ilgili 30 Eylül 1953'te şunlar kaleme alınmıştır: *Başvekil ve Hariciye Vekili Ankara'da siyasi, ticari, kültürel ve askeri görüşmelerde bulunacaklardır. Filbakika, Fransa ve Türkiye asırlardan beri ber sabada an'anevi dostluk münasebetleri idame ettirmektedirler. Türkiye, Fransa'yı garbi Avrupa'nın lideri olarak telakki ediyor. Fransa, Türkiye'de iktisadi ve kültürel mühim menfaatlere sahip bulunuyor. Nihayet, Türkiye ve Fransa Atlantik İttifakı'nın Avrupa üyelerinden en ehemmiyetli iki üyesidir. Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, "Fransız Başvekil M. Mayer ile Dışişleri Bakanı Bidault'un Türkiye'ye Yapacakları Resmi Ziyaret ve France-Soir Gazete Haberleri", Yer Bilgisi: 38033-154626-42, Fon: 525, 30.09.1953.*

büyük resepsiyonlar düzenlendiğini, Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nde bir ziyafet verildiğini, Fransız Büyükelçiliği'nde bir balo tertip edildiğini ve Ankara ile İstanbul'daki ilgi çekici yerlere ziyaretleri içeren bir program hazırlandığını aktaran Bolland, Fransa'ya döndüklerinde, hem Fransa hem de Türkiye'nin özgür dünyanın savunulmasındaki ortak bakış açılarını ve Atlantik Paktı üyelerinin dayanışmasını içeren teşekkür telgrafları gönderdiklerini söylemiştir. Bolland'a göre;

“Sayın Laniel ve Bidault'nun ziyaretinin amacı, doğrulanması zor birçok tahmin ve varsayım konu oldu.” Bu ziyaretle ilgili “Türk Dışişleri Bakanlığı'nın resmî açıklaması ise son derece belirsiz ve muğlak bir ifadeye sahipti. Bazı diplomatik çevrelerde, bu belgenin hazırlanmasının oldukça zahmetli olduğu söyleniyor, çünkü kamuoyunu tatmin etmek için çok şey söylenmesi gerekirken, bu kadar gösterişli bir şekilde gerçekleştirilen ziyaretin gerçek amacına hiç değinilmemesi gerekiyordu.”⁸⁹

İlgili açıklama şu şekildedir:⁹⁰

“Türk hükûmetinin davetine icabet etmek ve Başbakan Menderes ile Dışişleri Bakanı Köprülü'nün Paris'e gerçekleştirdikleri ziyarete karşılık vermek amacıyla, Başbakan Sayın Laniel ve Dışişleri Bakanı Sayın Bidault, bu yılın Ekim ayının 1, 2 ve 3. günlerinde Türk mevkidaşlarıyla bazı görüşmeler gerçekleştirmek üzere Ankara'yı ziyaret etmişlerdir. Bu görüşmeler, iki hükûmetin, sürekli değişim içinde olan bir dünyada ortak bir eylem hattını korumak amacıyla düzenli istişarelerde bulunma yönündeki ortak arzularına uygun olarak büyük bir güven ortamında gerçekleştirilmiştir. Türk ve Fransız devlet adamları, Atlantik İttifakı'nın uluslararası güvenliğinin korunması için temel bir araç olduğunu ve bu ittifakın etkinliğinin artırılması gerektiği yönündeki ortak görüşü paylaşmışlardır. Sayın Menderes ve Köprülü, Fransız mevkidaşlarına Türk-Yunan-Yugoslav Paktı'nın gelişimi hakkında bilgi vermişlerdir. Dört Bakan, bu paktın, özgür dünyanın savunmasına olan katkısının önemini kabul etmişlerdir. Kuzey Afrika ve Orta Doğu'daki durumu değerlendirirken, bu bölgenin istikrarının ve güvenliğinin korunmasının önemi yeniden teyit edilmiştir. Türk-Fransız ekonomik iş birliği ve ticari ilişkiler genel hatlarıyla ve gelecekte sunabileceği perspektifler çerçevesinde ele alınmıştır. Yakında başlayacak yeni bir ticaret anlaşmasının müzakereleri, ortak anlayış ruhu içinde yürütülecek ve Türk ekonomisinin mevcut gelişiminin sunduğu tüm olanaklar dikkate alınacaktır. Bakanlar, Fransa'nın Türk ekonomisinin bu gelişimine hem teknik iş birliği hem de sermaye yatırımları açısından katkı sağlama yönündeki önerileri kabul etmişlerdir. Türk ve Fransız devlet adamları arasındaki temaslar, iki ülke arasındaki ikili ittifak çerçevesinde, iş birliği ruhunun güçlendiğini ve

⁸⁹ ADSRE, “Visita a Turquía de Cuatro Personalidades Políticas”, 17.10.1953.

⁹⁰ Aynı yer.

karşılıklı görüş alışverişinin son derece verimli olduğunu bir kez daha göstermiştir.”

Bolland, yukarıdaki resmî açıklamanın, Fransız bakanların ziyaretinin gerçek amacına dair bir çözüm sunmadığını düşünmektedir. Belirsizliği ve içeriğinin eksikliği yüzünden bu ziyaretin Fransa için bir başarısızlık olduğunu ortaya koyduğunu ileri sürmüştür. Türk basınında, Fransız bakanların ziyaretinin büyük bir başarı olarak sunulduğunu söyleyen Bolland, gazetelerin tüm başyazılarının bunu kanıtlamaya çalıştığını da belirtmiştir. Oysa Bolland, Fransızların ziyaretinin iki temel konuya bağlı olduğunu iddia etmektedir. Bunlar Fas Meselesi⁹¹ ve Fransız ürünlerinin Türkiye’ye ihracatı konularıdır. Hatta bunun kişisel bir hipotez olmaktan çıktığını ve bu varsayımının Chapultepec Konferansı sırasında Meksika’da bulunan ABD’nin Türkiye’deki yeni Büyükelçisi Avra Warren tarafından doğrulandığını vurgulamıştır. Büyükelçinin tavrından, ABD’nin, Fransa’nın iç durumundan memnun olmadığını, Fransızlar açısından Türkiye ziyaretinin başarısız geçmesinin ise ABD’de memnuniyetle karşılandığının anlaşıldığını belirten Bolland, Fransız bakanların ziyaretinin amacı hakkında Amerikalı büyükelçinin şunları aktardığını raporuna yazmıştır: Fas Meselesi’nde Fransız bakış açısı doğrultusunda Türkiye’nin desteğini sağlamak ve lüks kategorisinde değerlendirilen Fransız ürünlerin Türkiye’ye ihracatını sağlamak hedeflenmişti.⁹² ABD’li Büyükelçinin ifade ettiğine göre Müslüman bir ülke olduğundan Türkiye’nin desteği Faslılar nezdinde oldukça olumlu bir etki yaratacaktı. Bu destek, meselenin Birleşmiş Milletler

⁹¹ Fas Meselesi, 1912 yılında Fransa’nın Fas üzerinde bir protektorat (manda) yönetimi kurması ile başlayan olaylar zinciridir denilebilir. Burada kurulan manda yönetiminin ardından Fas’ta bağımsızlıkçı ve milliyetçi hareketler güç kazanmış ve özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra bağımsızlık talepleri artmıştır. 1953 yılında ise Fas’ta ciddi hareketlenmeler olmuş bağımsızlık taraftarlarına destek veren Sultan V. Muhammed 20 Ağustos 1953’te Fransız yetkililer tarafından sürgüne gönderilmiştir. Yerine, Fransız yönetimine sadık olan Mohammed Ben Aarafa tahta çıkarılmıştır. Ancak bu hamle, halkın büyük tepkisini çekmiş ve ülke çapında şiddetli eylemler ve protestolar iyice alevlenmiştir. Onur Çapar, “Bağımsızlıktan Sonra Kuzey Afrika Ülkelerinde Siyasi Süreç: Fas ve Libya Örneği”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Haziran 2020, Cilt 6, Sayı 2, s. 693.

⁹² Belçika basınından Le Soir gazetesinde çıkan haber, Fransız bakanların Türkiye ziyareti ile ilgili Bolland’ın iddiasını ve ABD’li büyükelçinin bu konuda aktardıklarını doğrular niteliktedir. Brüksel’deki Türk Büyükelçiliği’nden gelen yazıda 6 Ekim 1953 tarihli Le Soir gazetesinde şu ifadelerin yer aldığı belirtilmiştir: “Paris ve Ankara arasındaki iyi münasebetler, iki memleketin birbirini tamamlayıcı olan ekonomik temaslarını arttırmakla kalmayacak, aynı zamanda Şimali Afrika’daki Fransız davalarının dahi uzun bir vade içinde halli imkanlarına da yol açacaktır. Türkiye ile Arap memleketlerinin her zaman tam bir anlaşma içinde bulundukları söylenemez. Bilakis Ankara hükümetinin, her şeye rağmen İslam alemi üzerinde ciddi bir nüfuz sahibi bulunduğunu göz önünde tutmak ve Türkiye’nin, icabı halinde, bu memleketlere dahi mutedil bir politika tatbiki hususundaki telkinlerini dinletebilecek durumda olduğunu unutmamak lazımdır.” *Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi*, “Fransız Başvekil ve Dışişleri Vekilinin Türkiye ziyaretleri dolayısı ile dış basında yer alan haber ve yazılar.”, Yer Bilgisi: 38033-154626-51, Fon: 525, 07.10.1953.

(BM)'de ele alınmaması için etkili olabilirdi. Ayrıca, mesele BM gündemine alınacak olursa, Türkiye'nin Arap ülkeleriyle birlikte hareket ederek sorunu Fransa lehine çözmeye çalışması bekleniyordu. Ancak, - büyükelçinin ifadesiyle;

“Türkler henüz başarılı olamamakla birlikte, Araplarla iyi ilişkiler kurmaya çalıştıklarından, Sayın Menderes ve Köprülü, Fransız meslektaşlarına Türkiye'nin bu meselede hiçbir Arap ülkesine müdahale edemeyeceğini ifade etmişlerdir. Zira Fransa lehine yapılacak böyle bir müdahale, Türklerin öncülüğünde kurulması planlanan Orta Doğu Savunma Paketi'nin oluşumunda mevcut birçok engelin üzerine yeni bir engel ekleyecekti.”

Öte yandan ihraç edilmek istenen lüks ihraç ürünleri ile ilgili Amerikalı Büyükelçi şu sözleri eklemiştir:⁹³

“Türkiye'nin şu anda ya da uzun bir süre boyunca, kendi tarım ürünlerini –ki bunlar şu anda bol miktarda bulunmakta ve yüksek fiyatlarla işlem görmektedir–Bakanlar Bidault ve Laniel tarafından önerilen Fransız ürünleriyle değiştirmesi mümkün değildir. Önerilen Fransız ürünleri arasında kaliteli şaraplar, her türlü konserve (foie gras dahil), ince kumaşlar, mücevherler, parfümler gibi lüks ürünler bulunmaktadır.”

Bolland, Fransızların Türkiye ziyaretinin amacına ulaşmamış olduğunu raporunda açıkça vurgulamıştır. Aynı şekilde İngiltere Savaş Bakanı Anthony Head'in Türkiye ziyaretini de raporunda değerlendirmiştir.⁹⁴ Bolland, İngiliz yetkilinin ziyaretine ilişkin olarak kamuoyuna, NATO kapsamında genel konuların görüşüleceği ve zırlı tugaylar ile tahkimat çalışmaları gibi askeri alanlarda bazı incelemeler yapılacağını açıkladığını belirtmiştir. Ancak ona göre, İngiliz yetkilinin Türkiye'ye gelişinin asıl amacı, Orta Doğu savunmasını birleştirmeye yönelik stratejik girişimlerle doğrudan ilişkilidir. Nitekim Bolland'ın raporda aktardıklarına göre Anthony Head, Türk yetkililere, Mısır'ın, Ortadoğu savunması ile ilgili Türkiye'nin liderliğini kabul etmediğini bildirmiş ve Türkiye'ye veya İran'a ya da her iki ülkeye yönelik bir saldırı veya tehdit durumunda, Mısır'ın onlarla iş birliği yapmayacağını, yalnızca bir Arap ülkesine saldırı olması halinde bu ülkeye destek vereceğini iletmıştır. Bolland, raporunda

⁹³ ADSRE, “Visita a Turcuía de Cuatro Personalidades Políticas”, 17.10.1953.

⁹⁴ 25 Eylül 1953 tarihli bir arşiv belgesinden Anthony Head'in Atina'ya hareket ettiği ve birkaç gün sonra da resmi bir ziyaret için Türkiye'de olacağı belirtilmiştir. *Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi*, “İngiltere Harbiye Nazırı Anthony Head'in Türkiye Ziyareti”, Yer Bilgisi: 37450-150499-41, Fon: 534, 25.09.1953. Basın taraması yapılırken Savaş Bakanı Anthony Head'in, Türkiye'ye Ekim ayında gelmiş olduğu ve 7 Ekim'de resmi görüşmelere başladığı anlaşılmıştır. Gazete haberinde görüşmelerin 3 gün süreceği ve Ortadoğu savunması ile ilgili konuların müzakere edileceği belirtilmiştir; bk. “Türk-İngiliz Askeri Görüşmeleri Başladı”, *Milliyet*, 07.10.1953, s. 1.

bu bilgileri verdikten sonra Head'ın ziyaretine dair yayımlanan resmi bildirinin ise gerçeklerle uyuşmadığının altını çizmiştir.⁹⁵ Türk basınında belirtilene göre Head'ın resmi ziyaretinde Akdeniz ve Ortadoğu'nun savunması meseleleri ele alınmıştı⁹⁶; ancak gerçekte tartışılan ise Ortadoğu savunmasında, özellikle yapılacak ittifaklarda Türkiye'nin liderlik etme arzusunun başta Mısır olmak üzere Arap ülkelerince şüphayle karşılanması hatta reddedilmesiydi.

1950-1953 yılları arasında Bolland'ın raporlarına konu olan dış politika olayları, Türkiye'nin bu dönemde Batı eksenli bir çizgide hareket ettiğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Nitekim İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği andan itibaren Türkiye, Sovyet tehdidini bertaraf etmek amacıyla Batı bloğu ile yoğun ilişkiler kurma çabasına girmişti. Bu bağlamda Bolland'ın ifadeleri de göstermektedir ki DP yönetimindeki Türkiye, ABD'nin askerî ve ekonomik desteğiyle dış politikasını şekillendirmiştir. Bunun da ötesinde, Bolland'ın gözlemlerinden dönemin dış politikasının ABD'ye bağımlılık düzeyine varan bir yönelim içinde olduğu sonucuna varılabilir.

Sonuç

Kariyer hayatına pek çok ödül sıgıdırmış olan Meksika'nın önde gelen diplomatlarından Salvador Pardo Bolland, Türkiye'nin hem iç hem de dış politikasında önemli dönüşümlerin yaşandığı kritik bir dönemde Ankara'da diplomatik görevde bulunmuştur. Türkiye'nin çok partili siyasal hayata geçiş süreciyle eşzamanlı olarak şekillenen Soğuk Savaş bağlamı, ülkenin iç dinamiklerini ve dış ilişkilerini yabancı bir diplomat açısından son derece dikkat çekici bir hale getirmiştir. Dolayısıyla Bolland'ın, Türkiye'deki diplomatik görevi sırasında kaleme aldığı raporlar, DP'nin ilk iktidar yıllarındaki iç ve dış politikayla ilgili detaylı bir analiz sunmaktadır.

Bolland tarafından kaleme alınanlar, ilgili dönemde Türkiye'deki siyasi, ekonomik ve toplumsal süreçleri yabancı bir diplomatın gözünden anlamayı ve değerlendirmeyi mümkün kılmıştır. Nitekim Türk siyasal hayatının üzerine çok konuşulan ve yazılan bir dönemine dair Latin Amerika gibi uzak bir coğrafyadan Türkiye'ye gelmiş resmi bir kişiliğin kaleminden çıkan yorum ve analizler bu döneme farklı bir pencereden bakmayı sağlayabilir. DP yönetiminin kimi uygulamalarına ya da söylemlerine yönelik yazdıklarından, Bolland'ın kaleminin açık, net ve oldukça eleştirel olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin DP'nin CHP dönemine kıyasla daha liberal bir ekonomi anlayışını benimsediğini ifade eden Bolland'a göre yabancı sermayeye yönelik teşvik politikaları, Türkiye'nin ekonomik bağımsızlığını tehdit edebilecek boyutlardadır. Bolland'ın gözlem ve

⁹⁵ ADSRE, "Visita a Turquía de Cuatro Personalidades Políticas", 17.10.1953.

⁹⁶ Milliyet, "Anthony Head'in Dünkü Temasları", 8 Ekim 1953, s. 1 ve s. 7.

yorumlarını içeren bu raporlar, DP döneminde Türkiye'nin iktisadi ve siyasi yapısının, dışa bağımlılık ve Batı'ya yönelme ekseninde yeniden şekillendiğini ortaya koymaktadır. Raporlarında zaman zaman sert ifadeler de kullanan Bolland, Türkiye'nin ilgili dönemdeki dış politika yönelimini de eleştirel bir gözle değerlendirmiş; ABD ile giderek artan askeri-siyasi iş birliklerinin Türkiye'nin bağımsız dış politika yürütmesini engelleyeceğini öne sürmüştür. Bu açıdan denilebilir ki Bolland, raporlarında aynı zamanda dönemin uluslararası ilişkilerinin ve Türkiye'nin bu ilişkilerdeki konumunun eleştirel bir değerlendirmesini de yapmaktadır.

Meksika Diplomatik Arşivi'nde ulaşılan Bolland'ın raporlarına dair söylenmesi gereken bir diğer unsur, bu raporların düzenli periyotlarla yazılmamış olmasıdır. Bolland, belli tarihlerde Türkiye'de öne çıkan olaylar veya konular üzerinden analizlerini yazarak raporları ülkesinin Dışişleri Bakanlığı'na iletmıştır. En azından arşivde bulunan, Bolland'ın kaleminden çıkmış tüm belgeler, bu yönde bir fikir oluşturmaktadır. Raporlar dışında Meksika Dışişleri Bakanlığı'na Bolland tarafından gönderilen resmî belgeler de vardır. Bu belgelerde özellikle bazı devlet başkanlarının Türkiye'yi ziyaret etmeleriyle ilgili - Türk basınından haber küpürlerinin de eklendiği- bilgiler mevcuttur. Çeşitli gazete haberlerinin resmî belgelerde ek olarak gönderilmesi, Bolland'ın Türk basınına oldukça yakından ve düzenli takip ettiğinin göstergesidir. Zaten raporlarında sürekli olarak Türk basınında çıkan haberlere gönderme yapmış; zaman zaman yapılan haberlere yönelik eleştirel bir tutum takınsa da kendi edindiği bilgilerle Türk basınında çıkanları karşılaştırarak yorumlarını raporlarında aktarmıştır. Dolayısıyla Türkiye'deki gazete haberleri, ülkede olanları anlamak ve takip etmek adına Bolland için önemli bir kaynak niteliğindedir. Raporların içeriğinden, Meksikalı diplomatın, gündeme dair bilgi edinmek amacıyla Türkiye'de görüştüğü herhangi bir gazeteci, akademisyen, bürokrat veya siyasetçi bulunmadığı sonucuna varılmaktadır. Raporlarda bu açıdan herhangi bir kişinin ismi dolaylı ya da dolaysız geçmemektedir. Bolland'ın haber kaynaklarının, gazeteler dışında ne olduğuna dair bir ipucu bulunmamaktadır.

Sonuç olarak, Bolland'ın raporları, Türkiye'nin gerek çok partili hayata geçtiği gerekse Soğuk Savaş koşullarında Batı blokundan yana konumunu belirlediği çok boyutlu bir dönüşüm sürecindeki durumunu anlamak için önemli bir tarihsel kaynaktır. Bu raporlar, Türkiye'nin DP dönemindeki iktisadi politikalarına ve Batı ile entegrasyon sürecine dair çarpıcı gözlemler içermektedir. Tüm bu gözlem ve değerlendirmeler ise Türkiye'nin, oldukça uzak bir kıtada yer alan Meksika tarafından nasıl algılandığını bizlere göstermektedir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Archivo Diplomático en la Secretaría de Relaciones Exteriores, ADSRE, (Meksika Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Arşivi), Mexico City, Meksika

“Informacion Sobre Turquía”, Num.: III/510 (496-0) “52” /4050-S, Turquía, 1952.

“Visita a está del Ministro de Relaciones Exteriores del Pakistán”, Num.: 104 Exp.: 496.0/510/52., 22.02.1952.

“Visita a Ankara de Su Majestad el Rey de Grecia”, Num.: 322, Exp.: 496.0/510/52/4050/S, 30.05.1952.

“Informe Politico Social Sobre Turquía”, Num.: 606 Exp.: 496.0/510/R/52., 15.11.1952.

“Politica Interior”, Num.: 606 Exp.: 496.0/510/R/52., 15.11.1952.

“Politica Internacional”, Num.: 606 Exp.: 496.0/510/R/52., 15.11.1952.

“Visita a Turquía de Cuatro Personalidades Políticas”, Num.: 391, Exp.: 496.0(510)/R “53”, 17.10.1953.

“El Pacto Balcánico y la Cuestión Trieste”, Num.: 392, Exp.: 496.0(510)R/ “53”, 17.10.1953.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Ankara

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), “Yunan Kral ve Kraliçesinin Türkiye’yi Ziyaretinin İngiliz Basın Çevresinde Uyandırdığı Yankılara Dair Londra Basın Ataşesinden Alınan Yazı”, Yer Bilgisi: 102-635-6, Fon: 30-1-0-0, 03.07.1952.

Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA), “Lübnan Hükûmeti Tarafından Hazırlanan Arap Memleketlerinde Komünizm ile Müşterek Mücadele Projesinin Arap Birliğine Sunulması”, Yer Bilgisi: 8262-56903-1, Fon: 533, 03.01.1952.

“Pakistan Dışişleri Bakanı Zaferullah Han’ın Türkiye ve Arap Ülkelerini Ziyaret Etmesi”, Yer Bilgisi: 44825-216274-6, Fon: 562, 25.02.1952.

“İngiltere Harbiye Nazırı Anthony Head’in Türkiye Ziyareti”, Yer Bilgisi: 37450-150499-41, Fon: 534, 25.09.1953.

“Fransız Başvekil M. Mayer ile Dışışleri Bakanı Bidault’un Türkiye’ye Yapacakları Resmi Ziyaret ve France-Soir Gazete Haberleri”, Yer Bilgisi: 38033-154626-42, Fon: 525, 30.09.1953.

“Fransız Başvekil ve Dışışleri Vekilinin Türkiye ziyaretleri dolayısı ile dış basında yer alan haber ve yazılar.”, Yer Bilgisi: 38033-154626-51, Fon: 525, 07.10.1953.

Resmî Yayınlar

General CIA Records, “18-Year Term For Diplomat Caught Smuggling Heroin”, Document Number: CIA-RDP73-00475R000200220002-0, 23.07.1964.

Secretaría De Relaciones Exteriores (SRE), Manual De Organización De La Embajada de México En España, 07 de Noviembre de 2002.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, Toplantı 3, Cilt 17, 1 Kasım 1952.

Meksika Resmî Gazetesi - Diario Oficial

Tomo XCIII (Cilt 93), No: 38, 26.12.1935.

Tomo CLIV (Cilt 154), No: 22, 26.01.1946.

Tomo CCVII, (Cilt 207), No: 21, 25.11.1954.

Tomo CCVII, (Cilt 207), No: 22, 26.11.1954.

Dominik Cumhuriyeti Resmî Gazetesi

Gaceta Oficial de República Dominicana, No: 6164, Número de Decreto: 2219, 30.10.1944.

Kitaplar, Makaleler ve Tezler

AHMAD Feroz (1996) *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayın, İstanbul.

AKTAŞ Zafer (2023), Türkiye’de Yabancı Sermayenin Teşvik Edilmesinde ABD Etkisi (1945-1955), *Asya Studies Akademik Sosyal Araştırmalar*, Cilt 7, Sayı 23, s. 53-64.

AVŞAR Zakir - EMRE KAYA Ayşe Elif (2017) Arapça Ezan Yasağı Ve Kaldırılması, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 33 Sayı: 95, s. 94-123.

ÇAKMAK Fevzi (2015) Halkevlerinin Kapatılması ve Cumhuriyet Halk Partisi Mallarına El Konulması, *History Studies*, Cilt 7, Sayı 3, s. 1-21.

ÇAPAR Onur (2020) Bağımsızlıktan Sonra Kuzey Afrika Ülkelerinde Siyasi Süreç: Fas ve Libya Örneği, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Haziran, Cilt 6, Sayı 2, s. 685-708.

ÇAVDAR Tefvîk (2008) *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze*, İmge Kitabevi, Ankara.

ÇİMENLİ Şakire (2024) Balkan Paktı ve Balkan İttifakı Evresinde Balkanlarda Zirve Diplomasisi (1952-1954), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Güz, Sayı 110, s. 641-682.

DUMAN Sabit (1990) *Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası (1950-1960)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ERKAYA Fatma (2021) Türkiye-İsrail İlişkileri (1948-1960), *KARE-Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat, Tarih ve Düşünce Dergisi*, Sayı 12, s. 135-174.

EROĞUL Cem (2003) *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara.

HALE William (2013) *Turkish Foreign Policy Since 1774*, Routledge, New York.

KARABULUT Sezen (2019) Din-Siyaset İlişkisi Temelinde Türk Siyaseti: Demokrat Parti (DP) Dönemi Din-Siyaset İlişkisi (Uygulamalar, Söylemler, Muhalefet, 1950-1960), *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 19, Sayı 38, s. 221-241.

ÖZÇELİK Pınar Kaya (2010) Demokrat Parti'nin Demokrasi Söylemi, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 65, Sayı 3, s. 63-87.

TUNAYA Tarık Zafer (1998) *İslamcılık Cereyanı -I*, Yenigün Haber Ajansı.

UYAR Hakkı (2017) *Demokrat Parti İktidarında CHP 1950-1960*, Doğan Kitap, İstanbul.

Süreli Yayınlar

(1953) İtalya-Yugoslav Anlaşmazlığı, *Son Havadis*, 10 Ocak.

(1953) Bir Amerikan İktisat Heyeti Ankara'da, *Milliyet*, 27 Ağustos, s. 1.

(1953) Türk-Amerikan İktisadi ve Mali Görüşmeleri Sona Erdi, *Milliyet*, 30 Ağustos, s. 7.

(1953) Laniel ve G. Bidault Dün Memleketimize Geldiler, *Milliyet*, 1 Ekim, s. 1.

(1953) Türk-İngiliz Askeri Görüşmeleri Başladı, *Milliyet*, 7 Ekim, s. 1.

(1953) Anthony Head'in Dünkü Temasları, *Milliyet*, 8 Ekim, s. 1 - s. 7.

(1954) Tito Ankara'da Törenle Karşılandı, *Vatan*, 13 Nisan, s. 1.

(1954) Mareşal Tito Bugün Türkiye'den Ayrılıyor, *Vatan*, 18 Nisan, s. 1.

İnternet Kaynakları

ESER Murat, Türk-Yunan Karşılıklı Ziyaretleri (1952), *Atatürk Ansiklopedisi*,
[https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1162/T%C3%BCrk-Yunan-Kar%C5%9F%C4%B1l%C4%B1kl%C4%B1-Ziyaretleri-\(1952\)](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1162/T%C3%BCrk-Yunan-Kar%C5%9F%C4%B1l%C4%B1kl%C4%B1-Ziyaretleri-(1952)) (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2025)

GEÇİKLİ Recep Murat, Demokrat Parti Dönemi Türkiye – ABD İlişkileri, *Atatürk Ansiklopedisi*,
https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1154/Demokrat_Parti_D%C3%B6nemi_T%C3%BCrkiye_-_ABD_%C4%B0l%C5%9Fkileri,Atatürk-Ansiklopedisi, (Erişim Tarihi: 19 Aralık 2025.

Geneanet, “Salvador Pardo Bolland”,
<https://gw.geneanet.org/juang?lang=es&n=pardo+bolland&p=salvador>,
Erişim Tarihi: 23 Ocak 2025.

KARABULUT Umut, Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu (18 Ocak 1954),
Atatürk Ansiklopedisi,
[https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1178/Yabanc%C4%B1-Sermayeyi_Te%C5%9Fvik_Kanunu_\(18_Ocak_1954\)](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1178/Yabanc%C4%B1-Sermayeyi_Te%C5%9Fvik_Kanunu_(18_Ocak_1954)) , Erişim Tarihi: 18 Aralık 2025.

Secretaría de Relaciones Exteriores – Dışişleri Bakanlığı

SRE, Dirección General del Acervo Histórico Diplomático, Representantes Mexicanos Ante La República De Turquía,
https://portales.sre.gob.mx/acervo/images/Embajadores-2024/sedes-2024/1_76-Turquia.pdf, Erişim Tarihi: 24 Ocak 2025.

SRE-Acervo Histórico Diplomático, Embajadas Sedes,
<https://portales.sre.gob.mx/acervo/catalogos-electronicos/544>, Erişim Tarihi: 25 Ocak 2025.

SRE-Acervo Histórico Diplomático, Turquía,
<https://portales.sre.gob.mx/acervo/index.php/component/content/article?id=195> , Erişim Tarihi: 24 Ocak 2025.